

Bureauonderzoek Landschap, Cultuurhistorie en Archeologie

**Kadeverbetering Eilandspolder
Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier**

2 september 2022

Arcadis Nederland B.V.

Postbus 137
8000 AC Zwolle
Nederland

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding van het onderzoek	5
1.1.1	Leeswijzer	5
1.2	Plangebied	5
1.3	Administratieve gegevens	6
1.4	Huidige en toekomstige situatie plangebied	7
1.4.1	Voorgenomen maatregelen (april' 22)	8
1.5	Doel van het bureauonderzoek	10
1.6	Normen en werkwijze	10
1.6.1	Werkwijze Landschap	11
1.6.2	Werkwijze cultuurhistorie	11
1.6.3	Werkwijze archeologie	11
1.7	Juridisch- en beleidskader	11
1.7.1	Europees: Verdrag van Malta (1992)	11
1.7.2	Nationaal: Erfgoedwet (2016) en Monumentenwet (1988)	12
1.7.3	Leidraad Landschap en Cultuurhistorie	12
1.7.4	Omgevingsverordening NH2020	13
2	LCA-inventarisatie	14
2.1	Landschap	14
2.1.1	Inleiding	14
2.1.2	Landschapsontwikkeling	14
2.1.3	Aardkundige waarden	14
2.2	Cultuurhistorie	17
2.2.1	Inleiding	17
2.2.2	Historisch perspectief	17
2.2.3	Cultuurhistorische waarden	20
2.2.4	Groen erfgoed	21
2.2.5	Gebouwd Erfgoed	22
2.2.6	UNESCO	23
2.3	Archeologie	25
2.3.1	Inleiding	25
2.3.2	Gemeentelijk: beleidskaart en bestemmingsplan	26
2.3.3	Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart	26

2.3.4	AMK-terreinen	27
2.3.5	Vondstlocaties en waarnemingen	31
2.3.6	Eerder uitgevoerd onderzoek	31
3	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	34
	BRONNEN	38
	Colofon	39

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In opdracht van Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft Arcadis Nederland B.V. een bureauonderzoek landschap, cultuurhistorie en archeologie (LCA-onderzoek) uitgevoerd voor plangebied Eilandspolder in de gemeente Alkmaar.

Dit bureauonderzoek is uitgevoerd in het kader van het programma: verbetering boezemkades (VBK). Binnen dit programma verbetert Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) waterkeringen die niet voldoen aan de IPO-normering. De waterkering van de Eilandspolder voldoet op diverse plekken niet aan de huidige IPO-normering waardoor een dijk- of kadeverbetering op deze locaties noodzakelijk is.

In dit onderzoek is bekeken of de voorgenomen ingrepen effect hebben op de landschappelijke, cultuurhistorische en archeologische waarden in dit gebied. In 2021 is een conditioneringsscan uitgevoerd. Hierin is een globale inventarisatie opgenomen voor het gebouwd erfgoed. Voor de aspecten archeologie en landschap zijn globaal de mogelijke knelpunten benoemd. In de scan wordt geadviseerd voor cultuurhistorie, landschap en archeologie een verdiepende bureaustudie uit te voeren om specifieke adviezen te geven over de omgang met deze aspecten.

Doel van het LCA-onderzoek is het nader onderzoeken van de aanwezige waarden op het gebied van deze drie disciplines en uit te werken in een bureaustudie. Middels deze bureaustudie worden de risico's voor de uitvoeringen en een advies omtrent de noodzaak van vervolgonderzoek ten behoeve van een eventuele vergunningaanvraag in beeld gebracht.

1.1.1 Leeswijzer

Het bureauonderzoek bestaat uit twee onderdelen. Het eerste deel betreft een beschrijving van de LCA-waarden. Hierin worden de waarden beschreven in de vorm van inhoudelijke afwegingen over de omgang met het erfgoed. Op basis van deze inhoud wordt een concluderende tabel opgesteld. Hierin staat beschreven hoe de LCA-waarden gewaarborgd dienen te worden en welke vervolgstappen genomen dienen te worden bij de uitwerking van de dijk- en kadeverbetering.

1.2 Plangebied

Voor het LCA-onderzoek is uitgegaan van een projectgebied dat bestaat uit verschillende kadevakken rondom de Eilandspolder (Ligging Eilandspolder: Figuur 1). Per dijk- en kadevak worden de raakvlakken met de LCA-waarden beschreven (dijk- en kadevakken Figuur 3 en Figuur 4).

De Eilandspolder is gelegen in het midden van Noord-Holland, ingeklemd tussen de droogmakerijen Beemster en Schermer. In de nabijheid van de polder zijn de dorpen Graft, Graftdijken, De Rijk, Noordeinde, Schermerhorn, Driehuizen en Grootschermer gelegen. De Eilandspolder is onderdeel van het ensemble Schermer-Beemster. Dit ensemble bestaat uit een veenpolderlandschap en droogmakerijenlandschap. Ook binnen het plangebied is deze afwisseling te zien.

Figuur 1 Plangebied Eilandspolder.

1.3 Administratieve gegevens

Tabel 1: Objectgegevens onderzoek

Objectgegevens onderzoek	
Arcadis Projectnummer	30121729
ISSN-nummer	2666-8718
Projectnaam	LCA Eilandspolder
Plaats	Alkmaar
Gemeente	Alkmaar
Provincie	Noord-Holland
Coördinaten (X,Y)	118093.35, 508795.02
Uitvoerder	Arcadis Nederland BV
Auteur	

Contactpersoon

Opdrachtgever	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Uitvoeringsperiode onderzoek	April-Juni 2022
Beheerder en plaats documentatie	Arcadis Nederland BV, locatie Den Bosch

1.4 Huidige en toekomstige situatie plangebied

De Eilandspolder is een open en waterrijk veenpolderlandschap tussen de droogmakerijen Schermer en Beemster in. Het gebied heeft een eeuwenlange geschiedenis van veenvorming, veenontginning en -ontwatering, dijkdoorbraken en inpolderingen. De ontginningsgeschiedenis en de kracht en beteugeling van het water zijn nog goed afleesbaar in het landschap aan de onregelmatige stroken- en blokverkaveling en brede sloten van de veenweidepolders en de soms grillige restanten van veenstromen. In het gebied liggen drie kleinere droogmakerijen: de Noordeindermeerpolder, Polder De Graftermeer, de Kamerhop en de Sapmeerpolder. De grote openheid en het weidse karakter is van bijzondere waarde voor de mens en zeker ook de natuur.

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier is voornemens om op verschillende waterkeringen en plaatselijk dijk- en kadeverbetering toe te passen. Het ontwerp van de verbetering staat nog niet definitief vast. De ingrepen kunnen zowel in de vorm van een kruinverhoging - waarbij er geen grondroerende werkzaamheden zullen plaatsvinden - als in de vorm van een stabiliteit binnenwaarts (STBI) of stabiliteit buitenwaarts (STBU) zijn, waarbij wel grondroerende werkzaamheden kunnen plaatsvinden.

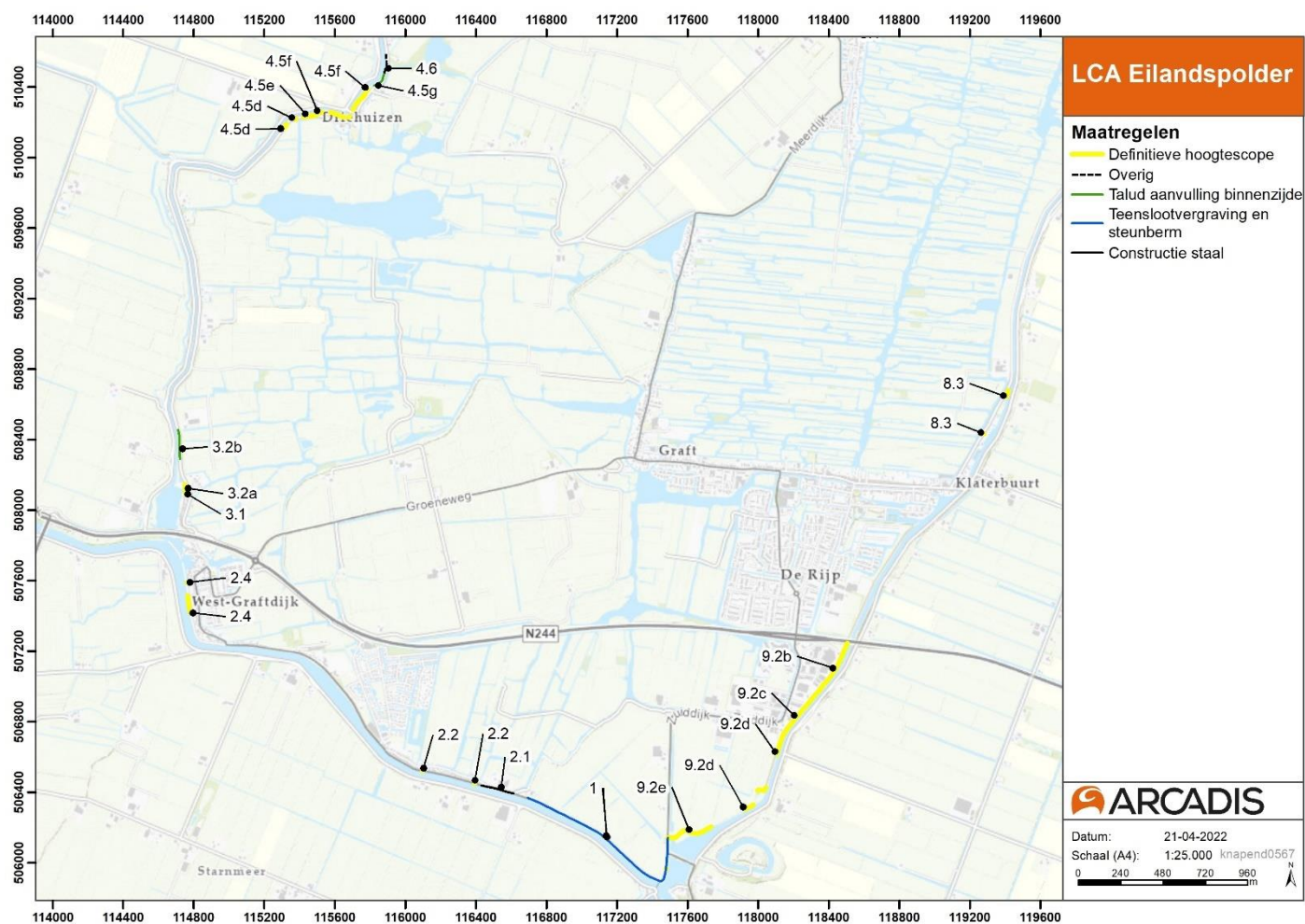

Figuur 2 Luchtfoto Eilandspolder.

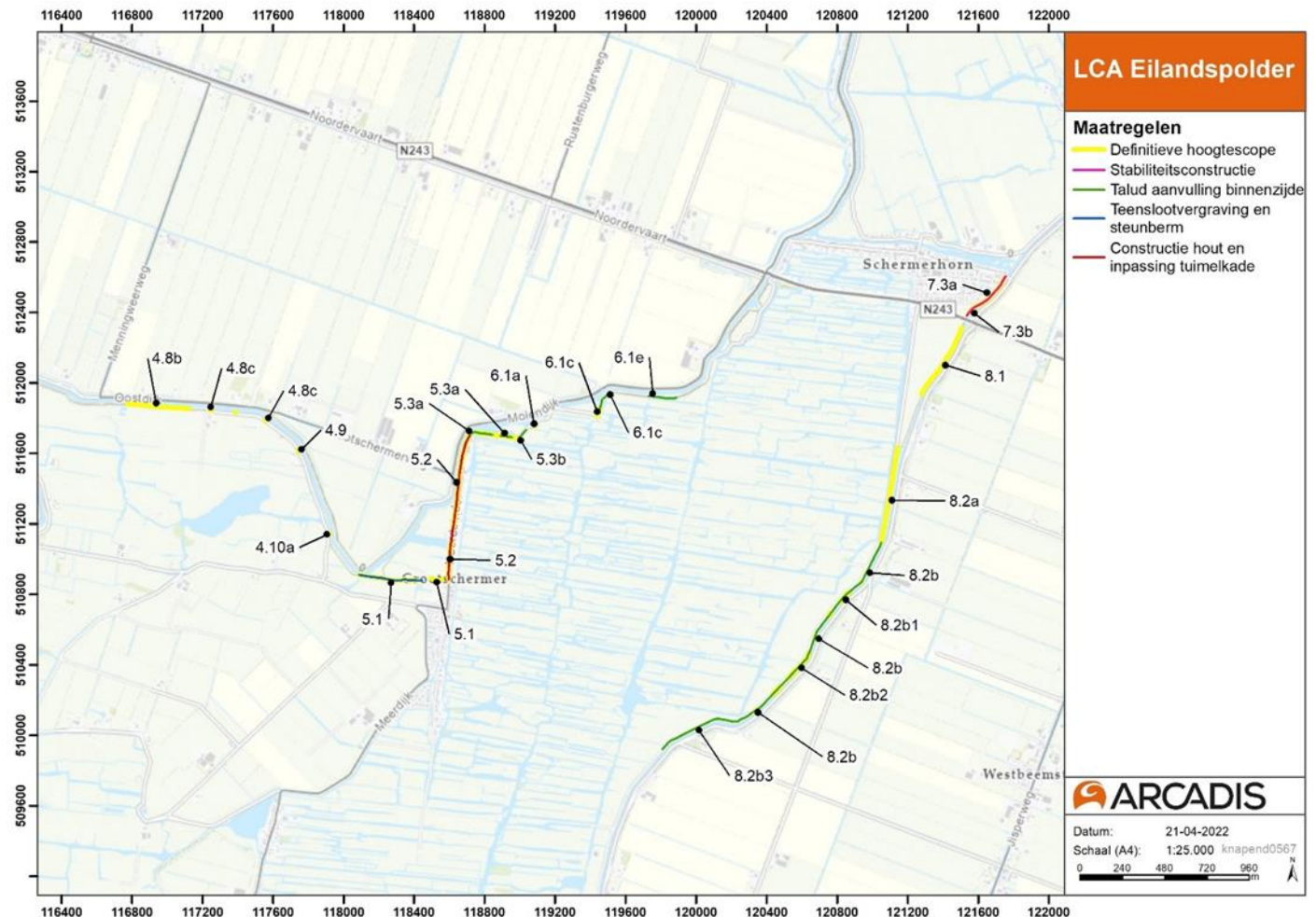
1.4.1 Voorgenomen maatregelen (april' 22)

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de informatie van april 2022. Het betreft de volgende mogelijke ingrepen (Figuur 3 en Figuur 4 en Tabel 3):

- Constructie staal: Stalen constructie op de waterlijn (snijpunt waterspiegel met dijk).
- Constructie hout en inpassing tuimelkade: Buitenwaartse constructie (houtenpalenrij) met grondophoging. De grondophoging blijft beperkt waardoor de wilgen blijven staan.
- Stabiliteitsconstructie: Aanbrengen van een constructie (hout of staal) in het binnentalud of de teen van de dijk, eventueel in combinatie met een grondaanvulling op het binnentalud.
- Talud aanvulling binnenzijde: Aanbrengen van een flauwtalud (1:3 of flauwer) naar de insteek van de bestaande teensloot.
- Teenslootvergraving en steunberm: Huidige teensloot schuift 2,5 meter op, vaak met een flauwe steunberm (1:20) en talud (1:3) naar de insteek van de nieuwe teensloot.
- Kruinverhoging: Afmetingen kruin minimaal 1,5 meter breed, buitentalud 2:3 en binnentalud 1:3 (aansluiten op bestaand maaiveld).
- Overlagen met asfalt.

Figuur 3 Voorgenomen maatregelen zuidelijke deel plangebied.

Figuur 4 Voorgenomen maatregelen noordelijke deel plangebied.

Welke maatregelen voor welke dijk- en kadevakken gelden is ook opgenomen in de conclusietabel (Bijlage I).

1.5 Doel van het bureauonderzoek

Doel van het LCA-onderzoek is het nader onderzoeken van de aanwezige waarden op het gebied van deze drie disciplines en uit te werken in een bureaustudie. Middels deze bureaustudie worden de risico's voor de uitvoeringen en een advies omtrent de noodzaak van vervolgonderzoek ten behoeve van een eventuele vergunningaanvraag in beeld gebracht.

1.6 Normen en werkwijze

De werkwijze die beoogd is om de doelstelling te behalen bestaat uit twee stappen. Stap 1 betreft een globale inventarisatie van de landschappelijke, cultuurhistorische en archeologische waarden. De inventarisatie gaat uit van een aanvulling op de eerder uitgevoerde conditioneringsscan.

Stap 2 bestaat uit een analyse van het raakvlak tussen de geïnventariseerde waarden en de voorgenomen dijk- en kadeverbetering. Dit zal worden uitgewerkt in de vorm van een tabel waarin wordt aangegeven welke stappen nodig zijn om over te gaan tot uitwerking van de kadeverbetering.

Onderstaand wordt per LCA-onderdeel een werkwijze beschreven waarin de te raadplegen bronnen worden genoemd. Bronmateriaal en informatie tussen de onderdelen kan overlappen.

1.6.1 Werkwijze Landschap

Met de basisgegevens uit de conditioneringsscan als uitgangspunt wordt een kaartenanalyse uitgevoerd van de historische en recente landschapselementen en structuren. Er wordt eveneens onderzoek verricht naar de eventuele aanwezigheid van aardkundige monumenten en aardkundig waardevolle gebieden. De uitwerking van het hoofdstuk landschap is een opmaat voor de daaropvolgende hoofdstukken en in vele opzichten van belang om de vorming van het huidige landschap te begrijpen.

Voor het onderdeel landschap worden hoofdzakelijk onderstaand bronmateriaal gebruikt.

- Informatiekaart landschap en cultuurhistorie provincie Noord-Holland.
- Aardkundige waardenkaart provincie Noord-Holland.

1.6.2 Werkwijze cultuurhistorie

In het hoofdstuk cultuurhistorie wordt bepaald of er belangrijke (historische) gebouwen op, aan of in de buurt van de dijk aanwezig zijn. De conditioneringsscan dient hierbij als uitgangspunt. Hierbij kan gedacht worden aan forten, landhuizen en andere bouwwerken met een cultuurhistorische waarde. Tevens wordt onderzocht of er objecten langs de dijk aanwezig zijn met een officiële monumentenstatus (gemeentelijk, provinciaal of rijks). Ook zal er gekeken worden naar relevante identiteitsbepalende cultuurhistorische patronen en elementen. Het gaat om de sporen die de mens heeft nagelaten in het landschap, in samenhang met de oorspronkelijke vorm van het landschap. Dit kunnen geregistreerde cultuurhistorische waarden zijn, maar ook niet geregistreerde objecten in het landschap waar enige oplettendheid wenselijk is.

Om tot een overzicht te komen van de kenmerkende elementen, is gebruik gemaakt van bestaande literatuur en kaartmateriaal:

- Cultuurhistorische waardenkaart gemeente Alkmaar.
- Leidraad landschap en cultuurhistorie provincie Noord-Holland.
- Informatiekaart landschap en cultuurhistorie provincie Noord-Holland.
- Historisch kaartmateriaal; – Kadastraal Minuutplan (1811-1832);
- Topografische Militaire Kaart 1850;
- Topografische kaarten (1900, 1930, 1950, 1970, 1990);
- Rijksmonumentenregister (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE);
- Kaart Werelderfgoed in Nederland;
- Kaart van groen erfgoed (RCE)

1.6.3 Werkwijze archeologie

Het hoofdstuk archeologie betreft een nadere analyse van de verwachte en bekende archeologische gegevens binnen het plangebied, gericht op de dijk- en kadevakken waar een raakvlak is met bodemingrepen. De gegevens uit de conditioneringsscan worden aangevuld met verkregen informatie uit ARCHIS. Dit is geen volledig bureauonderzoek conform KNA, maar resulteert wel in specifieke adviezen per dijk- en kadevak. Deze adviezen worden afgestemd met het bevoegd gezag.

- Archeologische Monumenten Kaart (AMK);
- Gemeentelijke archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart gemeente Alkmaar;
- Erfgoed Nota gemeente Alkmaar
- Informatie uit Archis 3;

1.7 Juridisch- en beleidskader

1.7.1 Europees: Verdrag van Malta (1992)

Op 16 januari 1992 is door de Raad van Europa het Europese verdrag van Malta - ook wel bekend als de Conventie van Malta of het Verdrag van Valletta - gesloten. Het verdrag beoogt het cultureel erfgoed dat zich in de bodem

bevindt beter te beschermen. In het verdrag zijn drie uitgangspunten ten aanzien van de omgang met archeologie geïntroduceerd:

1. Het streven naar het behouden van archeologie in de bodem, het zogenaamde "behoud in situ" (artikel 4, tweede lid). De gedachte daarachter is dat er bodemarchief voor toekomstige generaties bewaard moet blijven.
2. "Behoud in situ" wordt bereikt door in de planvorming tijdig rekening houden met de (mogelijke) aanwezigheid van archeologische vindplaatsen, zodat er nog ruimte is voor archeologievriendelijke alternatieven (artikel 5). Dit gebeurt door vooraf onderzoek uit te voeren naar archeologische resten. Door er vooraf rekening mee te houden, wordt vertraging in bouwprocessen voorkomen.
3. Wanneer 'behoud in situ' niet mogelijk is, dienen de behoudenswaardige archeologische resten te worden veiliggesteld door middel van archeologisch onderzoek. Elke lidstaat die het Verdrag van Malta ondertekent, is verplicht maatregelen te treffen om ervoor te zorgen dat bij alle ontwikkelingsprojecten de kosten van het archeologisch onderzoek worden gedekt (artikel 6). In de Nederlandse wetgeving is dit vertaald in het 'de verstoorder betaalt'-principe (Wet op de Archeologische Monumentenzorg 2008). De initiatiefnemer is verantwoordelijk voor de kosten van het archeologisch onderzoek en de uitwerking van de resultaten.

1.7.2 Nationaal: Erfgoedwet (2016) en Monumentenwet (1988)

Sinds 1 juli 2016 geldt de nieuwe Erfgoedwet. Deze wet harmoniseert de bestaande wet- en regelgeving omtrent roerend en onroerend erfgoed en vormt één integrale Erfgoedwet voor het beheer en behoud van cultureel erfgoed. Een belangrijke wijziging voor archeologie is dat in de Erfgoedwet de regels voor de archeologische monumentenzorg aan de orde komen. De omgang met archeologie in de fysieke leefomgeving wordt onderdeel van de Omgevingswet. Tot dat de Omgevingswet ingaat blijven de artikelen uit de Monumentenwet 1988 die niet terugkomen in de Erfgoedwet van kracht, waaronder regelingen omtrent omgevingsvergunningen en bestemmingsplannen.

4. Op grond van artikel 38a van de Monumentenwet 1988 en op grond van de Wet ruimtelijke ordening (artikel 3.1.6 Besluit ruimtelijke ordening), zijn gemeenten verplicht de belangen van de archeologische monumentenzorg in hun bestemmingsplannen te verankeren. De verankering vindt plaats door het toekennen van de bestemming of dubbelbestemming 'Waarde – Archeologie'. In een gemeentelijke verordening en in het bestemmingsplan worden regels opgenomen met betrekking tot het gebruik van de grond. Aan deze regels kan een omgevingsvergunningstelsel voor onder meer het gebruik van de grond en bodemwerkzaamheden worden gekoppeld.
5. Op grond van artikel 2.22, derde lid onder d, van de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht kunnen in het belang van de archeologische monumentenzorg, voorschriften aan de omgevingsvergunning worden verbonden. Deze voorschriften kunnen inhouden dat de aanvrager van een omgevingsvergunning een rapport overlegt, waarin de archeologische waarde wordt vastgesteld van het terrein dat volgens de aanvraag wordt verstoord.

1.7.3 Leidraad Landschap en Cultuurhistorie

De Leidraad Landschap en Cultuurhistorie is vernieuwd. De Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018 (vastgesteld door Gedeputeerde Staten op 10 april 2018) is een provinciale handreiking voor het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap, zoals bebouwing, agrarische bedrijven, infrastructuur of vormen van energieopwekking.

De Leidraad geeft gebiedsgerichte én ontwikkelingsgerichte beschrijvingen en biedt zo toepasbare informatie over de manier waarop ruimtelijke ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. De provincie beoogt met deze Leidraad om samen met bijvoorbeeld gemeenten, ontwikkelaars en initiatiefnemers te werken aan het behouden en versterken van de ruimtelijke kwaliteit van het landschap en de cultuurhistorie.

De Leidraad 2018 is in de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) verankerd in artikel 15 (ruimtelijke kwaliteitseis). De wijziging van de Verordening, en daarmee ook de Leidraad 2018, is op 2 mei 2018 in werking getreden. De Leidraad is niet bedoeld als een document met normstellende voorschriften. Behoud en bescherming van landschappen en cultuurhistorische objecten en structuren is op andere manieren geregeld.

In de informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie staat een algemeen overzicht van landschap en cultuurhistorie van provinciaal belang.

1.7.4 Omgevingsverordening NH2020

In de Omgevingsverordening NH2020 zijn regels samengevoegd op het gebied van natuur, milieu, mobiliteit, erfgoed, ruimte en water. Hierdoor is het makkelijker geworden om te zien welke regels waar gelden. De Omgevingsverordening NH2020 geldt vanaf 17 november 2020.

Het Kabinet besloot in mei 2021 om de invoering van de Omgevingswet uit te stellen. Dit heeft gevolgen voor de provincie Noord-Holland. Om te voldoen aan de Omgevingswet werkte de provincie aan de Omgevingsverordening NH2022. Nu de wet is uitgesteld, wordt de inwerkingtreding van verordening NH2022 ook uitgesteld en blijft de nu geldende Omgevingsverordening NH2020 langer van kracht.

Regels voor de fysieke leefomgeving zijn samengevoegd in 1 verordening zodat duidelijk is welke regels waar gelden in Noord-Holland. Er is een digitale viewer (kaart) waarmee je met een klik op een locatie direct de bijbehorende regels ziet. Hierdoor ontstaat een beter beeld van wat er mag, worden plannen beter aangepast op de omgeving en kunnen projecten sneller starten.

Bijzonder Provinciaal Landschap (BPL)

32 meest waardevolle en kwetsbare landschappen in de provincie zijn aangewezen als 'Bijzonder Provinciaal Landschap'. Op deze gebieden zijn we extra zuinig vanwege hun bijzondere waarde voor mens en dier. Per gebied is aangegeven welke bijzondere kernkwaliteiten aanwezig zijn. Dat kunnen ecologische, landschappelijke, cultuurhistorische of aardkundige waarden zijn. Hieronder vallen: het leefgebied voor weidevogels, waterlopen en verkavelingsvormen in oude polders, de openheid en de vergezichten in het landschap of een bijzondere bodemopbouw.

Als deze kernkwaliteiten niet aantast worden, is bijvoorbeeld kadeversterking onder voorwaarden mogelijk. In de Omgevingsverordening NH2020 zijn regels opgesteld over hoe toegestane ontwikkelingen ingepast kunnen worden in deze gebieden.

De Eilandspolder is gekenmerkt als BPL. Kenschets van het landschap is een open en waterrijk veenpolderlandschap tussen de droogmakerijen Schermer en Beemster in. Het gebied heeft een eeuwenlange geschiedenis van veenvorming, veenontginning en -ontwatering, dijkdoorbraken en inpolderingen. De ontginningsgeschiedenis en de kracht en beteugeling van het water zijn nog goed afleesbaar in het landschap aan de onregelmatige stroken- en blokverkaveling en brede sloten van de veenweidepolders en de soms grillige restanten van veenstromen. In het gebied liggen drie kleinere droogmakerijen: de Noordeindermeerpolder, Polder De Graftermeer, de Kamerhop en de Sapmeerpolder. De grote openheid van het BPL Eilandspolder is een bijzondere waarde, zowel bewoners en recreanten, als voor weidevogels. Kenmerkend zijn de lintdorpen langs ontginningsassen, wegen en dijken.

Landschappelijk en historisch gezien is het BPL Eilandspolder één samenhangend geheel met de andere veenweidepolders in de omgeving. Het zuidoostelijke deel van het BPL, met de als inundatiegebied bedoelde delen van de polder en het schootsveld van fort Spijkerboor, is UNESCO Werelderfgoed de Stelling van Amsterdam.

Voor dijk- en kadeverbetering zijn vooral de ruimtelijke dragers belangrijk om rekening mee te houden. De ringdijken- en -vaarten zijn ruimtelijke dragers die de grens tussen droogmakerij en veenweidepolder benadrukken. Ze zijn onlosmakelijk verbonden met de ontginningsgeschiedenis van het BPL Eilandspolder. Ruimtelijke ontwikkeling waarbij bijvoorbeeld het dijkprofiel wordt vergraven of water wordt gedempt zijn aantastingen van deze kernkwaliteit. Kadeverbeteringen zijn mogelijk, mits de continue lijn en het herkenbare dijkprofiel niet aangetast worden. Maatwerk is nodig.

2 LCA-inventarisatie

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de bronnen en werkwijze uit hoofdstuk 1.6 een inventarisatie van de mogelijke waardevolle LCA-elementen binnen het plangebied beschreven.

2.1 Landschap

2.1.1 Inleiding

De provincie Noord-Holland wil de kwaliteit en de diversiteit van het Noord-Hollandse landschap en de dorpen graag behouden. Daarom heeft het begrip ruimtelijke kwaliteit een belangrijke plek gekregen in de Structuurvisie Noord-Holland 2040 en de Provinciale Ruimtelijke Verordening.

In het onderdeel landschap wordt landschapsontwikkeling beschreven. Eveneens zal onderzoek worden verricht naar de eventuele aanwezigheid van aardkundige monumenten en aardkundig/waardevolle gebieden.

2.1.2 Landschapsontwikkeling

Het veen in de Eilandspolder is ontstaan als onderdeel van een groter veenkussen achter de westelijk gelegen strandwallen. De natuurlijke ontwatering van dit veenkussen vond plaats via veenstromen. In het huidige landschap zijn hier nog restanten van te vinden zoals de Leet en de Gouw in polder Mijzen en de Lei en de Knie in de Eilandspolder.

Tussen 800 en 1000 werd begonnen met het ontginnen van het veenkussen voor het creëren van landbouwgronden. Vanuit deze veenstromen werden sloten gegraven om het veen te ontwateren. De ontginningen in het gebied werden vanuit verschillende richtingen aangevangen, waardoor een onregelmatig strook- en blokvormig verkavelingspatroon ontstond.

In het oosten van de Eilandspolder ontstond een fijnmazig patroon van smalle, onregelmatige kavels en relatief brede sloten. Dit kwam mede door de turfwinning die hier heeft plaatsgevonden. Die resulteerde in een systeem van sloten en legakkers. In het westen van de Eilandspolder is de verkaveling een stuk fijnmaziger, minder afwisselend met veel blokvorming en strookvorming.

Door ontwatering van het gebied kwam ook het proces van inklinking en veenoxidatie op gang. Uiteindelijk kwam het gebied op 1 à 2 meter onder zeeniveau te liggen. Dit had als gevolg dat de Zuiderzee steeds vaker het gebied kon binnendringen. In eerste instantie werden boerderijen op verhoogde plaatsen aangelegd. Uiteindelijk vanaf de 11e eeuw werden de bewoners gedwongen om dijken aan te leggen. Door inklinking en de vele overstromingen werden de percelen nog nauwelijks voor akkerland gebruikt en hoofdzakelijk voor grasland.

De erosie van het veen had buiten de Eilandspolder nog veel invloed. Door getijdewerkingen, stormvloed en wind ontstonden uit de eerdergenoemde veenrivieren grote meren. Buiten de Eilandspolder waren dit Purmer, Schermeer en Beemster. Binnen de Eilandspolder lagen een paar kleinere meren: Noordeindermeer, De Graftermeer, de Kamerhop en de/het nog kleinere Sapmeer.

Vanwege de overheersende zuidwestenwind hadden de meren allemaal een zuidwest-noordoost oriëntatie. De Eilandspolder en polder Mijzen bleven als veenpolderlandschap behouden, mede dankzij de aanleg van extra dijken binnen het grotere gebied achter de zeedijk langs de Zuiderzee. In de loop van de 17^e eeuw werden de grotere en kleinere meren drooggemalen, waardoor droogmakerijen ontstonden. De Graftermeer werd pas in de eerste helft van de 19^e eeuw drooggemalen (Bijzonder Provinciaal Landschap - 32 landschappen en kernkwaliteiten, 2019)

2.1.3 Aardkundige waarden

De Eilandspolder is gedeeltelijk gelegen in aardkundig waardevol gebied (Figuur 3). De aardkundige waarde is gecategoriseerd als 'bovenland, actieve laagveenvorming'. Dit is veenvorming onder de grondwaterspiegel. Om aantasting te voorkomen mag men de bodem niet beschadigen door te graven of door er met zware voertuigen te rijden. In de omgevingsverordening en de informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie worden deze waarden afhankelijk van hun ligging beschermd binnen de BPL of het NNN.

In het gehele gebied is sprake van een veenvlakte met veenbodems die zich op de oorspronkelijke wadbodem (klei) hebben ontwikkeld. Vanaf de 8ste of 9de eeuw is het veengebied ontgonnen en door ontwatering ingeklonken, waarbij zich een aanzienlijke bodemdaling heeft voorgedaan en een karakteristiek landschapspatroon van kleine graslandpercelen en sloten is ontstaan. Dit landschapspatroon is de afgelopen eeuwen nagenoeg onaangetast gebleven en heeft een hoge cultuurhistorische waarde.

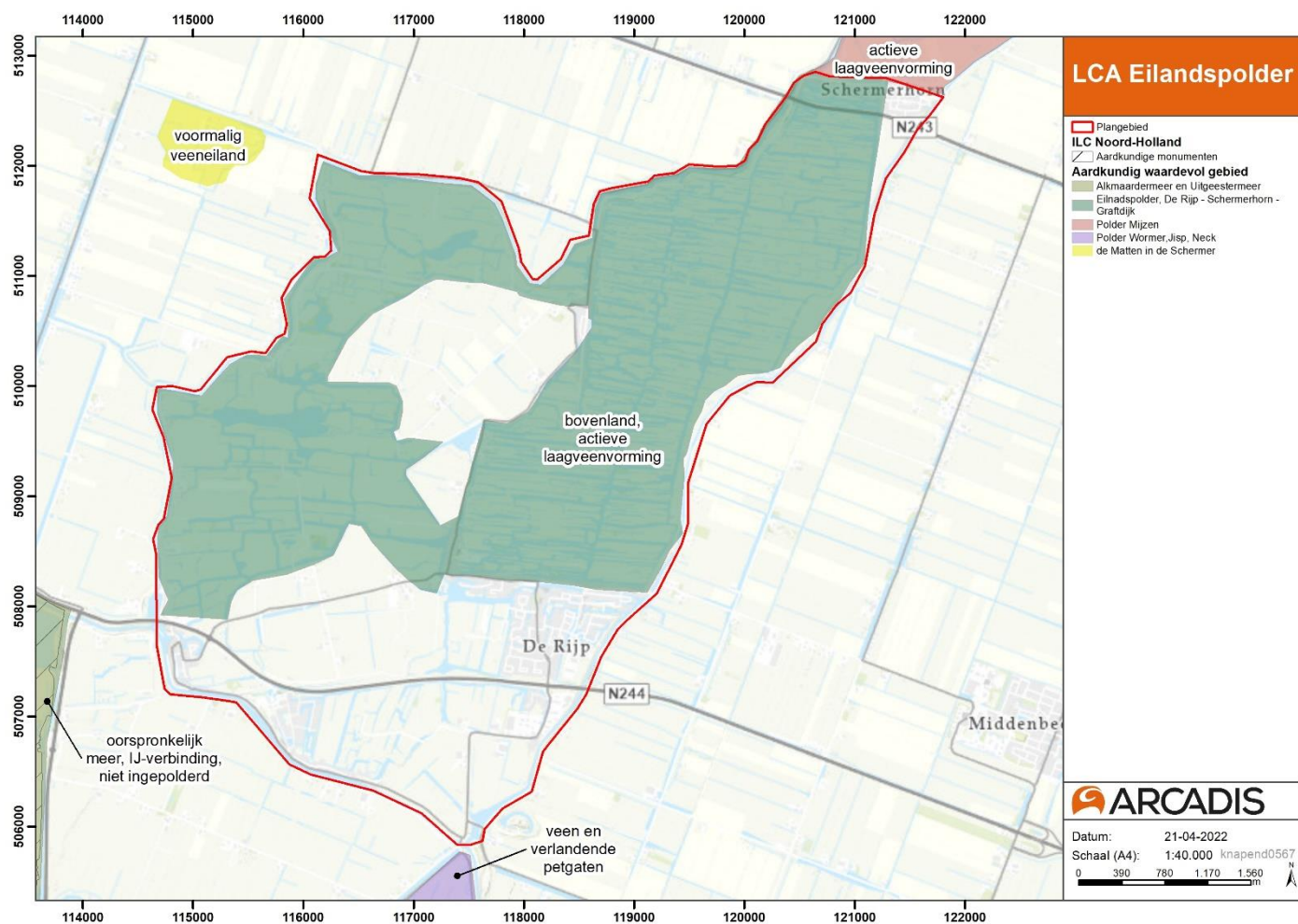
Wat ook als aardkundig waardevol beschouwd kan worden is de ensemblewaarde van droogmakerijen en veenpolders (zie toelichting BPL Eilandspolder). Het ensemble heeft lang deel uitgemaakt van het Beemstersysteem, een sedimentatiebekken met een zeegat vermoedelijk nabij Uitgeest. Dit systeem was verantwoordelijk voor aanvoer van de oudere zeeklei- en zandafzettingen (Laagpakket van Wormer) die nu in de droogmakerijen Beemster en Schermer aan de oppervlakte liggen. Dit getijdenbekken hield zo'n 5500 jaar geleden op te bestaan.

Doordat het gebied werd afgesloten van de zee kon er een groot veengebied ontstaan. In het veengebied ontstonden natuurlijke meren. Sommige meren ontstonden doordat door het zakken van het veenoppervlak de afwatering van de veengebieden verslechterde waardoor er kleine meertjes door erosie langs de bestaande veenriviertjes werden gevormd. Zo ontstond de Schermer waarschijnlijk uit het riviertje de Scirmere en de Beemster uit de Bamestra. Rond de middeleeuwen lag dit veenpakket wel op 2-3 meter +NAP (De Gans, 2022).

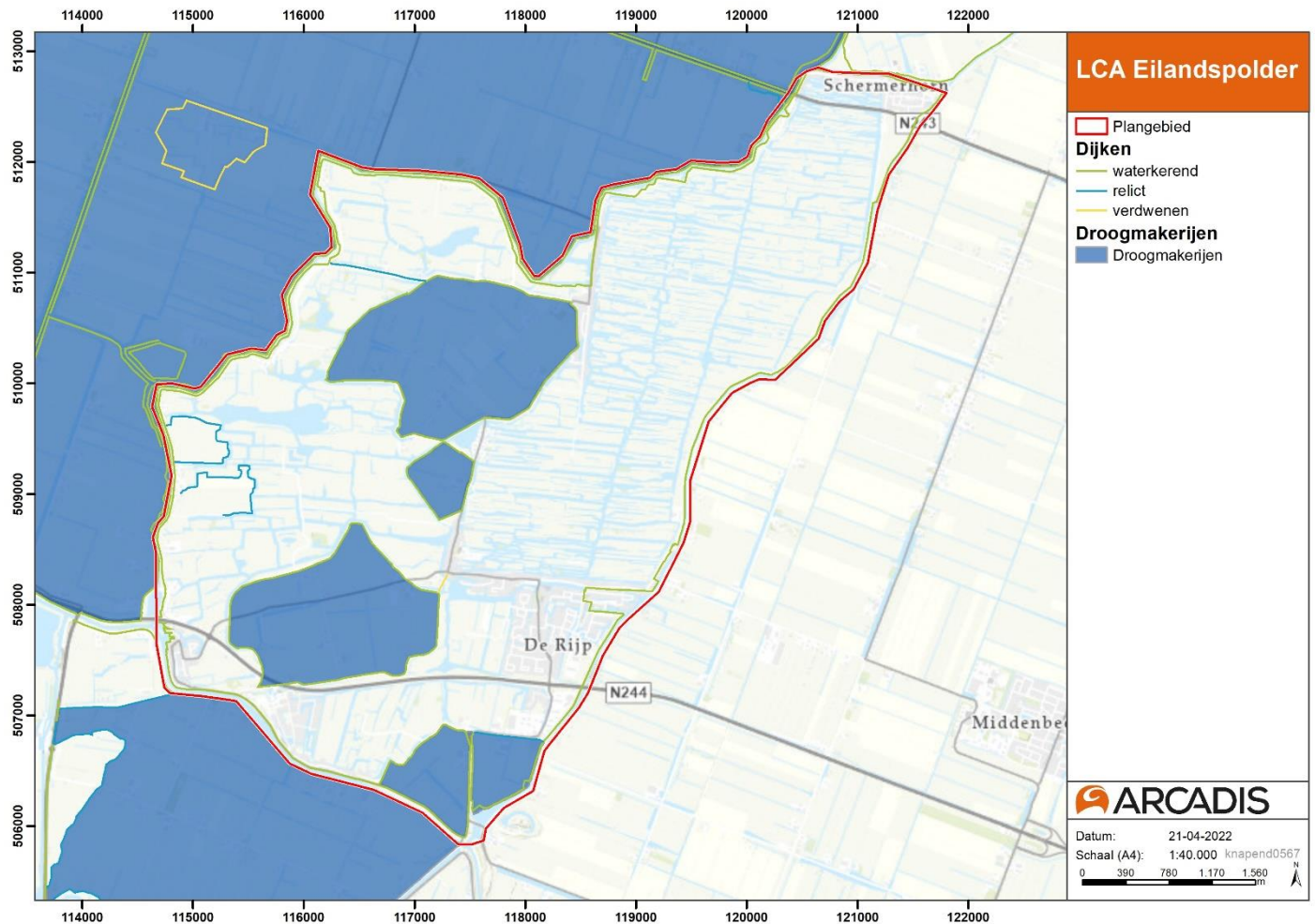
Het ensemble maakt het ontstaan van het gebied zichtbaar. Aan de ene kant de veenpolders en aan de andere kant de droogmakerijen. De aardkundige waarden binnen het gebied bestaan uit:

- Actieve laagveenvorming (drassig weiland)
- Afwisseling van laaggelegen droogmakerijen en de hooggelegen veenpolders.

Aardkundige waarden worden beschermd via de regels voor het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en het Bijzonder Provinciaal Landschap (BPL). Deze regels staan in afdeling 6.4 op bladzijde 35 en 36 van de provinciale Omgevingsverordening (OV NH2020). De gemeenten moeten deze regels verwerken in hun nieuwe omgevingsplannen en zijn verantwoordelijk voor de juiste toepassing ervan.

Figuur 5 Aardkundige waarden

Figuur 6 Landschapselementen droogmakerijen in de Eilandspolder.

2.2 Cultuurhistorie

2.2.1 Inleiding

De cultuurhistorische aspecten van het plangebied worden aan de hand van de eerder benoemde bronnen beschreven. Historische bronnen verschaffen informatie over de ontginning en gebruik van en bewoning in het plangebied. Voor de negentiende en twintigste eeuw is deze informatie beschikbaar middels historisch kaartmateriaal te onderzoeken. Kaarten werden met een relatief grote regelmaat geproduceerd, en laten de ontwikkeling van een landschap nauwkeurig zien.

2.2.2 Historisch perspectief

Voor de beschrijving van het gebied dat tegenwoordig Eilandspolder heet kunnen we een vroege beschrijving uit 1649 lezen in het 'Haerlemmermeerboek' Jan Adriaansz. Leeghwater, geboren aan de voet van de huidige Eilandspolder in het dorp De Rijp (Ter Burg, 1973):

"Dat hier het woord Eiland gebruikt word, komt daar uit voort, om dat dien geheelen hoek Lands, daar nu de Dorpen Graft, Ryp, Schermer, en Schermerhorn in leggen, een Eiland plag te zyn, als beslooten zynde tusschen drie groote Meeren, namelyk de Beemster, de Schermer, en de Sterre-meer, zulks dat men uit dit Eiland niet en konde te voet gaan, of men moest met schuiten daar uit varen. Maar naderhand is door de bedyking van de voorzeide Meeren dit Eiland tot een vast land geworden, dat men daar uit en in gaan, en met wagens ryden kan. Even wel heeft het dien naam behouden, dat het noch het Eiland by de Inwoonders aldaar word genoemd."

In de periode rond de 10^e en 11^e eeuw begonnen door ontginningen van het veen de vormen van de Eilandspolder (soms ook Schermereiland genoemd) zicht af te tekenen. Uit bodemvondsten is gebleken dat scherven van aardewerk rond de 1000-1300 zijn te dateren (zie hoofdstuk 2.3). Aan deze vondsten zijn huisplaatsen te koppelen. Deze bewoning vond plaats op de geestgronden; hoger gelegen zandgronden (van Berkel & Samplonius 2018), (Ney, Hoek, Berkhout 2016).

Uit dezelfde beschrijving van Leeghwater is de trek naar deze gronden beschreven:

“In dien tijt doen daar nog geen Water-Molens in Hollant waren, het welk ontrent hondert ende tagtig of tnegentig jaren geleden is, zoo ik wel heb horen verhalen van verscheide oude Timmerluiden van Delf, doen lagen alle de Landen in Zuit en Noort Holland met de buiten Wateren nog gemeen. Doen wierde het Eiland van Graft ende Ryp des Winters weinig bewoont; maar des Somerdaags quamen die van Limmen ende Heilo op het Eiland te wonen, om de vrugten van het velt te genieten ende te gebruiken, gelijk als blykelijk is, dat daar hooge plaetzen op die Landen gemaakt waren, en nu nog zijn, die men Hof-stede noemt, die my zeer wel bekend zijn, ende wel gezien heb op mijn Vaders Land, genaemt die Mienscher, welke plaetzen zeer bequam waren om de Koebeesten daar op te verbergen. Ende als het water des Winter daags hoog was, zo en konde men die Landen niet gebruiken, zo vertrokken die Luiden weder na den Geest kant om te wonen, gelijk als 't blijkt dat aldaar tot Limmen nog een plaats is, dat men het Graft en Ryperpat noemt: het schynt wel of die Landen op het Eiland wel eertyts over lange jaren weinig van prys geweest zyn: daar leit nog een stuk Land in de Ban van Graft, dat men Koeke-weid noemt, het welke, zo men zegt, wel eertyds om een koek gekogt is, en zo isser in de Ban van Graft nog eenig Land, dat men niet en weet wie dat het gekogt ofte verkogt heeft; zo schynt het wel of zommige Landen geen Eigenaars en hadde, en alzo in 't wilde lagen.”

In dit citaat is te lezen dat de huidige Eilandspolder in eerste instantie een seizoensgebonden bewoning kende. Aangenomen mag worden dat de polder als verhoogd eiland boven de omgeving uit stak. De stroompjes de Bamestra, de Skirmere en het Schermerhorn hadden zich al uitgebreid tot meren en het gevaar bestond dat deze ook een gevaar konden vormen voor het eiland.

Hierom ging men vanaf de 11^e eeuw dijken en kades opwerpen en werden er sloten gegraven. Verkaveling vond plaats vanaf het hoger gelegen veengebied. Op deze hogere delen ontstond later bebouwing. Nu het gebied beter ontwaterd was, werden vormen van akkerbouw en veeteelt mogelijk. Vee dat werd gehouden bestond hoofdzakelijk uit schapen en geiten. Zij waren betrekkelijk licht en zakten niet weg in de zompige grond aldaar.

Door aanleg ontstonden de zogenoemde ‘binnenmaden’ (grasland, hooiland). De verkaveling bestond uit langgerekte stroken met daartussen ontwateringssloten. Vanaf de 14^e eeuw kregen de dorpen pas toestemming tot het omdijken van de ‘buurmaden’. Waardoor in die periode de vorm van het huidige Eilandspolder ontstond. Vanaf omstreeks 1400 werd in Groet de eerste molen gebouwd waarmee bemaling in de polder kon plaatsvinden. Hierdoor verbeterde de omstandigheden aanzienlijk. Nu konden koeien het land begrazen en konden paarden worden gebruikt voor de ploeg.

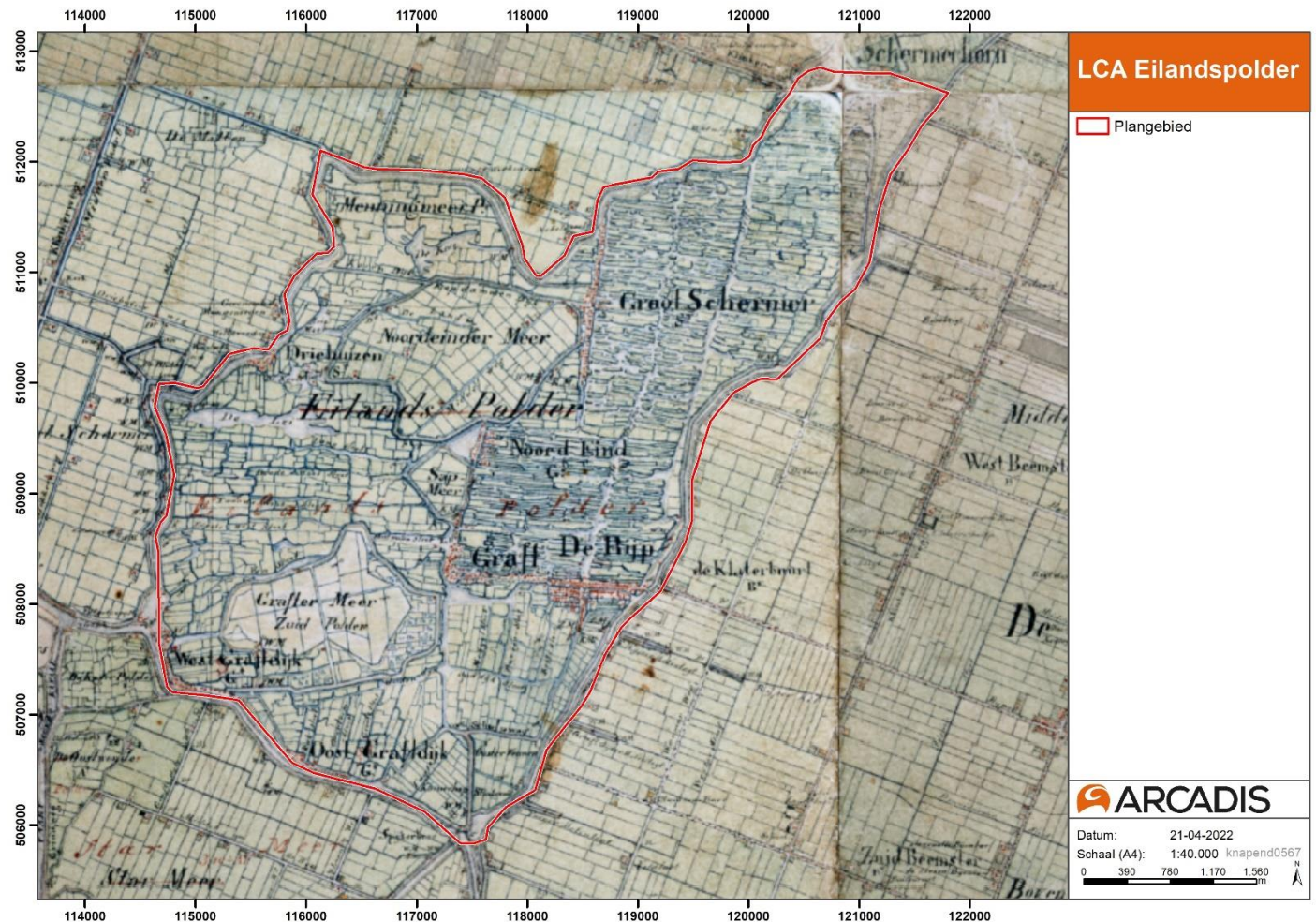
Ondanks de mogelijkheid tot landbewerking hadden de vroege bewoners het zwaar. Uit de *Enquete* van 1494 blijkt dat eilandbewoners veel last hadden van de verschillende conflicten zoals de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Naar schatting liepen de al karige inkomsten met de helft terug. Veel bewoners van het eiland raakten hierdoor aan de bedelstaf.

Aangezien de polder nog steeds omgeven was door meren die in open verbinding stonden met de zee bracht dit de nodige problemen met zich mee. Het wassende water zorgde voor afkalving en ook was het zilte water niet gunstig voor de ontwikkeling van de akkerbouw en veeteelt. De laatste open verbinding met de zee bij Edam werd omstreeks het midden van de 16^e eeuw gesloten. In de 16^e en 17^e eeuw werden de omliggende meren drooggemalen. Voor visserij was dus geen ruimte meer. Binnen de Eilandspolder zelf waren ook enkele meren gelegen die later ook zijn drooggemalen. De bewoners verlegden hierdoor hun werkzaamheden naar hoofdzakelijk landbouw (zie Figuur 7 met daarop de afwisseling polder en droogmakerijen binnen de Eilandspolder).

De aangelegde kades en dijken hadden onderhoud nodig. Dit kwam erop neer dat het dijkbestuur de grondgebruiker wees op het stuk dijk dat moest worden onderhouden. Indien een grondgebruiker zijn taak niet volbracht, kon dit tot problemen leiden. Tegen het niet onderhouden van een dijkdeel konden dijkgraaf en heemraden strafrechtelijk optreden.

Bemalen van de polder bleef noodzakelijk. In eerste instantie gebeurde dit handmatig, later werden daarvoor windmolens gebouwd. Kleine poldermolentjes ten behoeve van de onderbemaling zijn nog steeds waarneembaar in

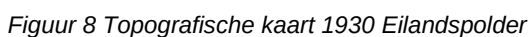
het gebied. Rond 1864 werd de polder bemalen door drie vijzelmolens en één schepradmolen. Vanaf 1918 werd het stoomgemaal verbouwd en konden de molens elektrisch worden aangedreven. De molens die niet meer nodig waren door deze nieuwe ontwikkeling zijn afgebroken (Ney, Hoek, Berkhout 2016).

Figuur 7 Topografische kaart 1850 Eilandspolder

In de huidige situatie bestaat de Eilandspolder voornamelijk uit graslanden. Echter was dit niet altijd het geval. Areaal was lange tijd slecht bereikbaar waardoor veel boeren waren vertrokken. Dit had een prijsdaling van de landbouwgronden tot gevolg. Die leidde tot een toestroom van landbouwers die zo goedkoop een landbouwbedrijf konden opstarten. Deze landbouwers legden zich vooral toe op de teelt van uien, wortelen, rode biet en diverse bonensoorten.

De bevolking rond de Eilandspolder kon ook profiteren van deze plotselinge opleving van de agrarische sector. Veel omwonenden begonnen een eigen landbouwbedrijf, anderen vonden werkgelegenheid. Dit zorgde ervoor dat veel grasland (made) in gebruik werd genomen ten behoeve van de landbouw.

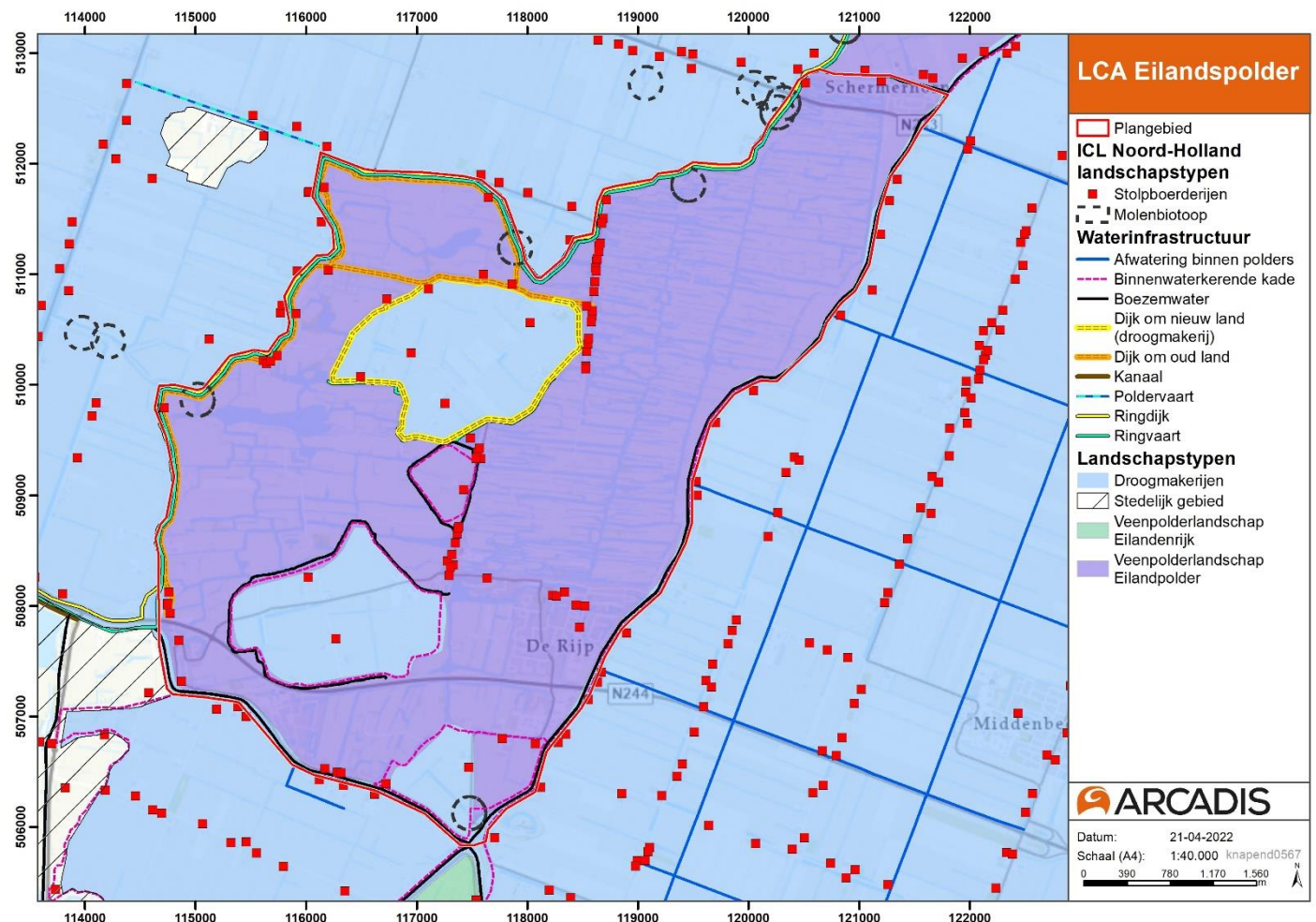

De Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018 en de daarop gebaseerde Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland is bedoeld voor behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit van het landschap en de cultuurhistorie (Figuur 9).

Stolpenstructuren en -erven zijn vertegenwoordigd in de Eilandspolder en nabij de waterkeringen, hetzij minder prominent dan in de omliggende 17^e eeuwse polders met rechte polderwegen. Het gebouwtype en de kenmerkende structuren worden gezien als identiteitsdragers van het open en weidse landschap. Bijzonder is de streekgebonden erfinrichting en de beplanting in samenhang met de lokale landschapsstructuur (Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018). Vaak stonden deze stolpen in een reeks, de wijze waarop de stomp werd ingepast was afhankelijk van de ondergrond en de landschappelijke structuren. In de Eilandspolder volgde de reeks op veel plekken de rechte polderwegen.

20 Datum: 2 september 2022

Op de dijk zijn diverse molens te vinden (zie 2.2.5 Gebouwd Erfgoed). Om deze molens is een molenbiotoop gelegen. In de provinciale regeling voor molenbiotopen gaat het erom dat een zone van 400 meter rondom een molen open blijft. Dit geldt voor zowel bebouwing als beplanting (zie ook keur HHNK 2016). Aantasting van deze waarden is niet van toepassing op de voorgenoemde maatregelen.

Figuur 9 Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie Provincie Noord-Holland

2.2.4 Groen erfgoed

Aanleg van beplantingen gebeurde altijd met een reden. Binnen de planvorming is het de moeite waard om te onderzoeken of sprake is van historische beplanting binnen het plangebied. De kaart groen erfgoed van het RCE heeft het belangrijkste groene erfgoed op een kaart gebundeld. Volgens deze kaart is binnen de Eilandspolder een kansrijk gebied gelegen met mogelijk oude boskernen, houtwallen en heggen. Echter is dit gebied dusdanig ver van de kadeversterking gelegen dat dit niet relevant is binnen de scope van dit project (Figuur 10).

Figuur 10 Kaart groen erfgoed.

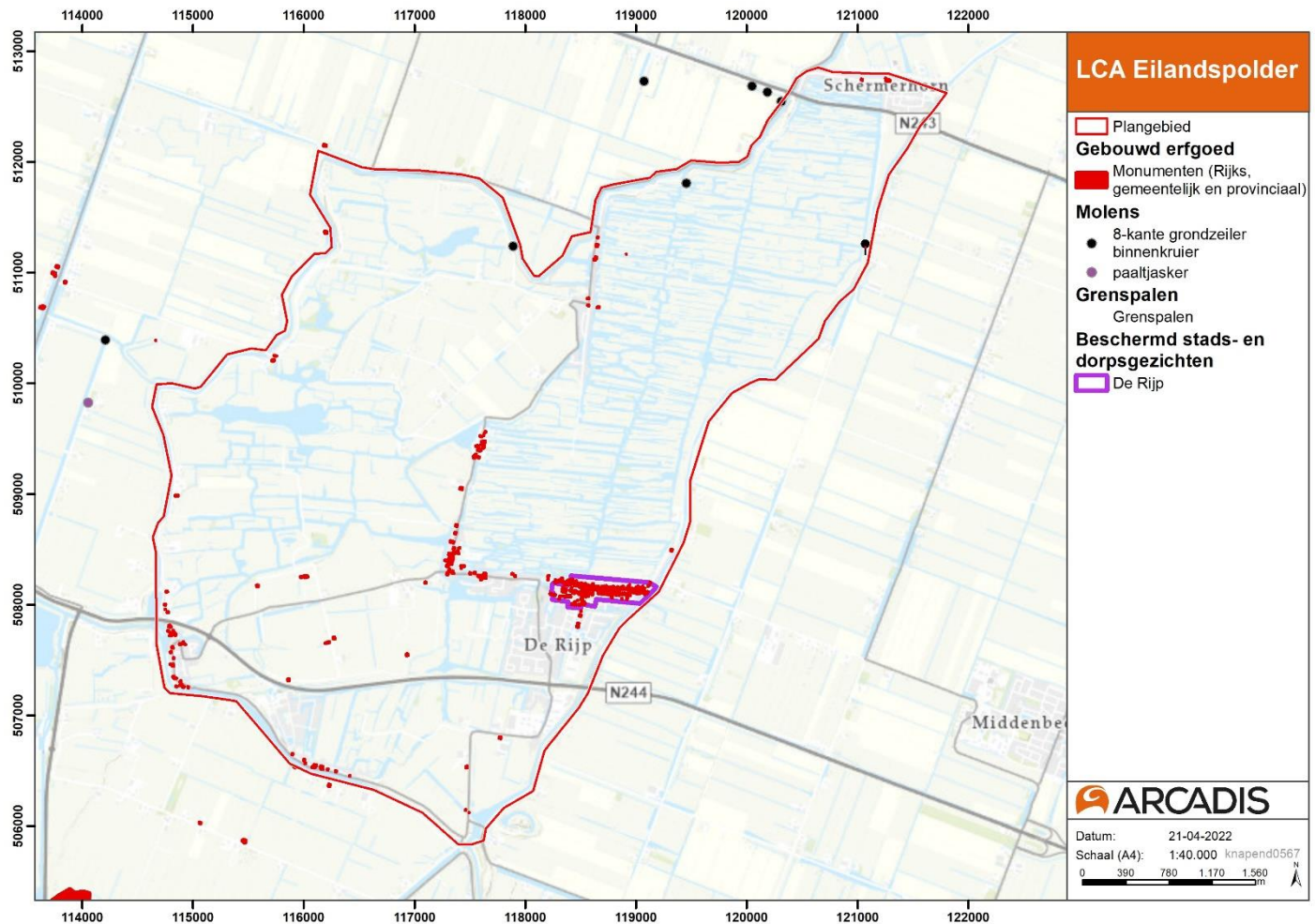
2.2.5 Gebouwd Erfgoed

De Eilandspolder kent een lange geschiedenis van gebouwen die iets vertellen over het ontstaan en de samenhang van het gebied. Veel van deze gebouwen worden op de informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie benoemd. Voor het plangebied gaat het hier om molens, grenspalen en beschermde stads- en dorpsgezichten, ook worden monumenten benoemd (Gemeentelijk, Provinciaal en Rijks). Voor dit rapport is enkel het gebouwd erfgoed dat wordt beïnvloed door de kadeverbeteringen van belang.

Door bewoning en bemaling van de Eilandspolder zijn diverse gebouwde sporen nagelaten. Voor de bemaling van een polder zijn molens gebouwd. Nabij de dijk zijn hoofdzakelijk grondzeilers gebouwd (molendatabase). Deze typische poldermolen stonden vaak in gebieden waar vrij weinig windbelemmering was. De naam is afgeleid van de bediening, de molenaar kon de molen vanaf de grond opzeilen.

De monumenten die bescherming genieten behoren tot de categorie woningen en woningbouwcomplexen, religieuze gebouwen en boerderijen, molens en bedrijven. Grondroerende maatregelen in het kader van kadeverbetering kunnen schade aanrichten aan de nabijgelegen monumenten. Het betreft de maatregelen:

- Talud aanvulling binnenzijde
- Teenslootvergraving en steunberm
- Stabiliteitsconstructie.

Figuur 11 Kaart gebouwd erfgoed

2.2.6 UNESCO

Bescherming van Werelderfgoed. Werelderfgoed is cultureel en natuurlijk erfgoed dat wordt beschouwd als onvervangbaar, uniek en eigendom van de hele wereld. Het plangebied valt gedeeltelijk binnen de begrenzing van het UNESCO-Werelderfgoed van de Hollandse Waterlinies (Figuur 12 en Figuur 13).

De Hollandse Waterlinies (Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam), zoals ze gezamenlijk door UNESCO worden genoemd, vormen een verdedigingssysteem dat een deel van Holland en de stad Utrecht beschermde. De waterlinies zijn gebouwd tussen 1815 en 1940 en bestaan uit een netwerk van forten, dijken, sluizen, gemalen, kanalen en inundatiepolders (werelderfgoed.nl).

Onderdeel van het UNESCO werelderfgoed is de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Er is sprake van een bufferzone en een kernzone (Figuur 12).

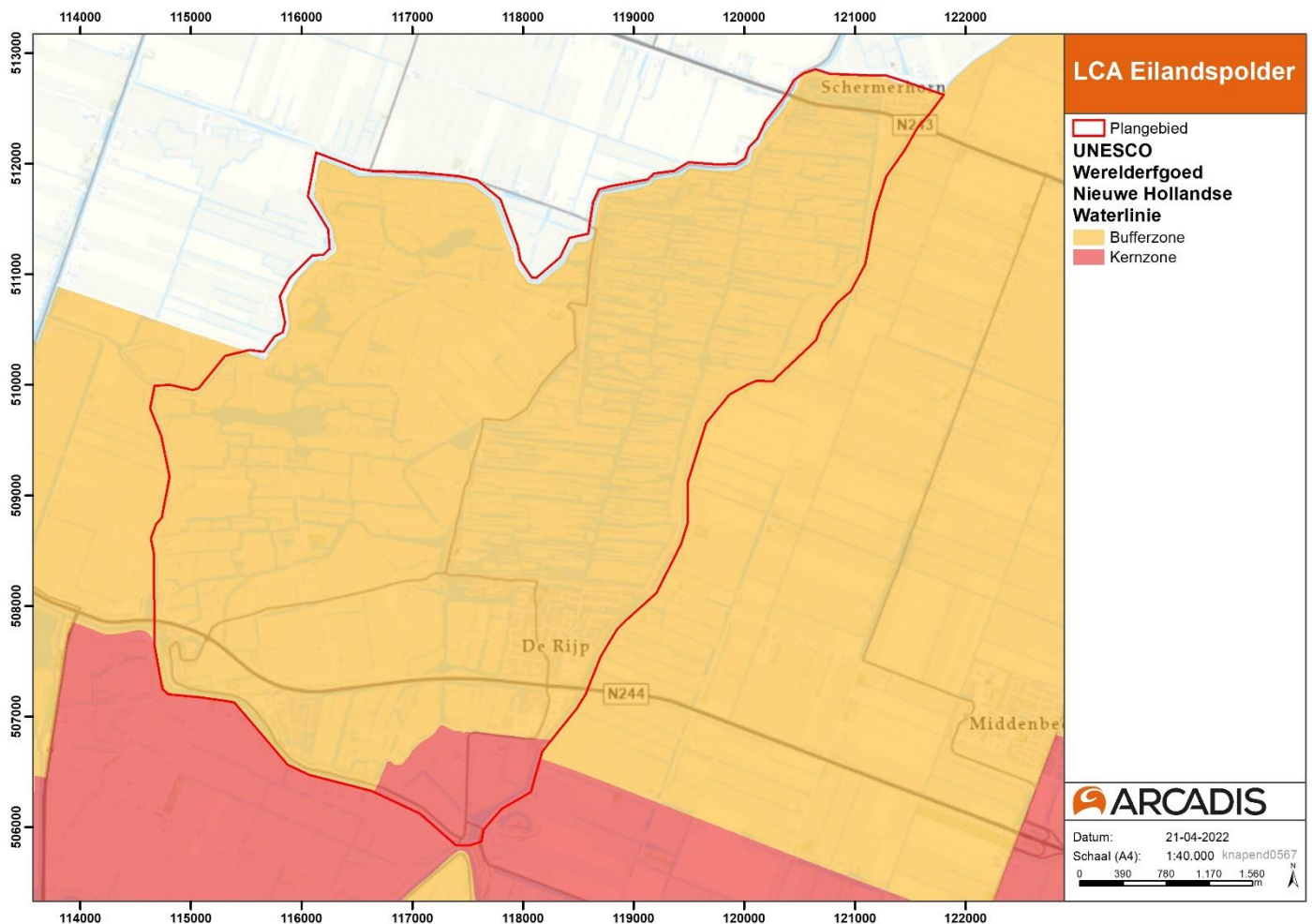
De kernzone wordt gevormd door de hoofdverdedigingslijn en de schootscirkels rond de forten. De hoofdverdedigingslijn en de schootscirkels rond de forten zijn belangrijke elementen in het Stellinglandschap. De hoofdverdedigingslijn markeert de grens aanval-verdediging en tevens de grens van de inundaties. De schootscirkel is een cirkel van 1000 meter rond een fort. De kernzone is als volgt begrensd:

- Hoofdverdedigingslijn: 100 meter aan de aanvalszijde en 100 meter aan de verdedigingszijde.
- Schootscirkels rond de forten: cirkels van 1000 meter rond een fort.

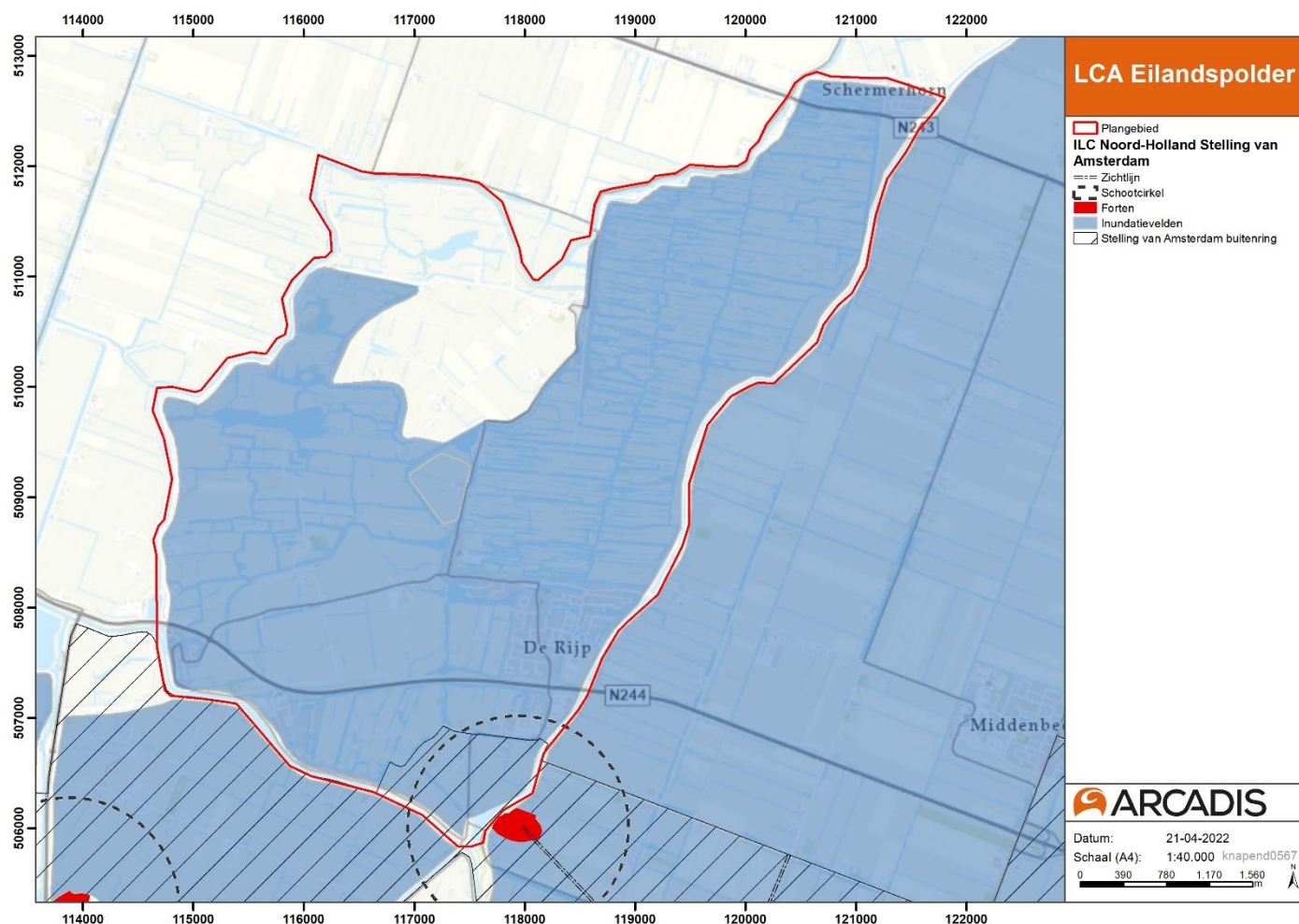
De Eilandspolder is grotendeels gelegen in een bufferzone van het UNESCO werelderfgoed De Hollandse Waterlinies. Deze polder werd ingericht als inundatiegebied. Dit is een zone die ten behoeve van de verdediging onder water kan worden gezet. Dit voltrok zich meestal door het openzetten van sluizen of het doorsteken van dijken. Voor deze inundatiegebieden werden laaggelegen gebieden gebruikt. Zo ook hier waren de laaggelegen polder en omliggende droogmakerijen uitermate geschikt.

Ten aanzien van het UNESCO werelderfgoed verdient het aanbeveling om cultuurhistorisch waardevolle elementen binnen de verschillende dijk- en kadevakken te identificeren. Binnen deze scan betreft dit voornamelijk een inundatiegebied. In de zuidoosthoek van het plangebied, bij het dorp De Rijp, is een schootscirkel en een buitenring van de Stelling van Amsterdam opgenomen. Kadeversterkingen in deze hoek zouden rekening moeten houden met deze waarden. Verhoging van de dijk zou kunnen leiden tot verslechtering van de zichtlijnen van de schootscirkel. Deze hoek is tevens aangewezen als kerngebied van het UNESCO werelderfgoed.

In de omgevingsverordening NH2020 worden verschillende beperkingen tot ontwikkeling in de kernzone beschreven. Kadverbetering valt buiten deze beperkingen.

Figuur 12 Grenzen UNESCO werelderfgoed.

Figuur 13 Stelling van Amsterdam, onderdeel van de Hollandse waterlinies.

2.3 Archeologie

2.3.1 Inleiding

Om de gespecificeerde archeologische verwachting voor een gebied op te kunnen stellen, is kennis nodig van de reeds bekende archeologische gegevens van het gebied. In dit hoofdstuk worden de bekende archeologische vindplaatsen, uitgevoerde onderzoeken en verwachtingen aan de hand van verschillende bronnen beschreven.

Periode	Begin	Einde
Nieuwe Tijd	1500	Heden
Late Middeleeuwen	1050	1500
Vroege Middeleeuwen	450	1050
Romeinse Tijd	12 v. Chr.	450
IJzertijd	800 v. Chr.	12 v. Chr.
Bronstijd	2.000 v. Chr.	800 v. Chr.

Neolithicum	5.300 v. Chr.	2.000 v. Chr.
Mesolithicum	8.800 v. Chr.	4.900 v. Chr.
Laat Paleolithicum	35.000 v. Chr.	8.800 v. Chr.
Midden Paleolithicum	300.000 v. Chr.	35.000 v. Chr.

2.3.2 Gemeentelijk: beleidskaart en bestemmingsplan

Gemeenten zijn verplicht de belangen van de archeologische monumentenzorg in hun bestemmingsplannen te verankeren. Input hiervoor is veelal een gemeentelijke archeologische beleidskaart. Deze is gebaseerd op een archeologische verwachtingskaart, welke een actueel overzicht van de archeologische verwachtingen en bekende archeologische waarden binnen de gemeentegrenzen biedt.

De gemeente Alkmaar is in 2015 gefuseerd met gemeente Graft-De Rijk en de gemeente Schermer. De samenvoeging van de gemeenten is aanleiding geweest voor het vormen van nieuw archeologisch beleid. Dit beleid is momenteel vastgelegd in een erfgoed nota. De geactualiseerde verwachtingskaart Alkmaar is nog niet verwerkt in de bestemmingsplannen. Dit zal gebeuren met het maken van de nieuwe Omgevingsplannen.

In onderstaande tabel zijn de op het plangebied van toepassing zijnde beleidseenheden met bijbehorend beleid weergegeven:

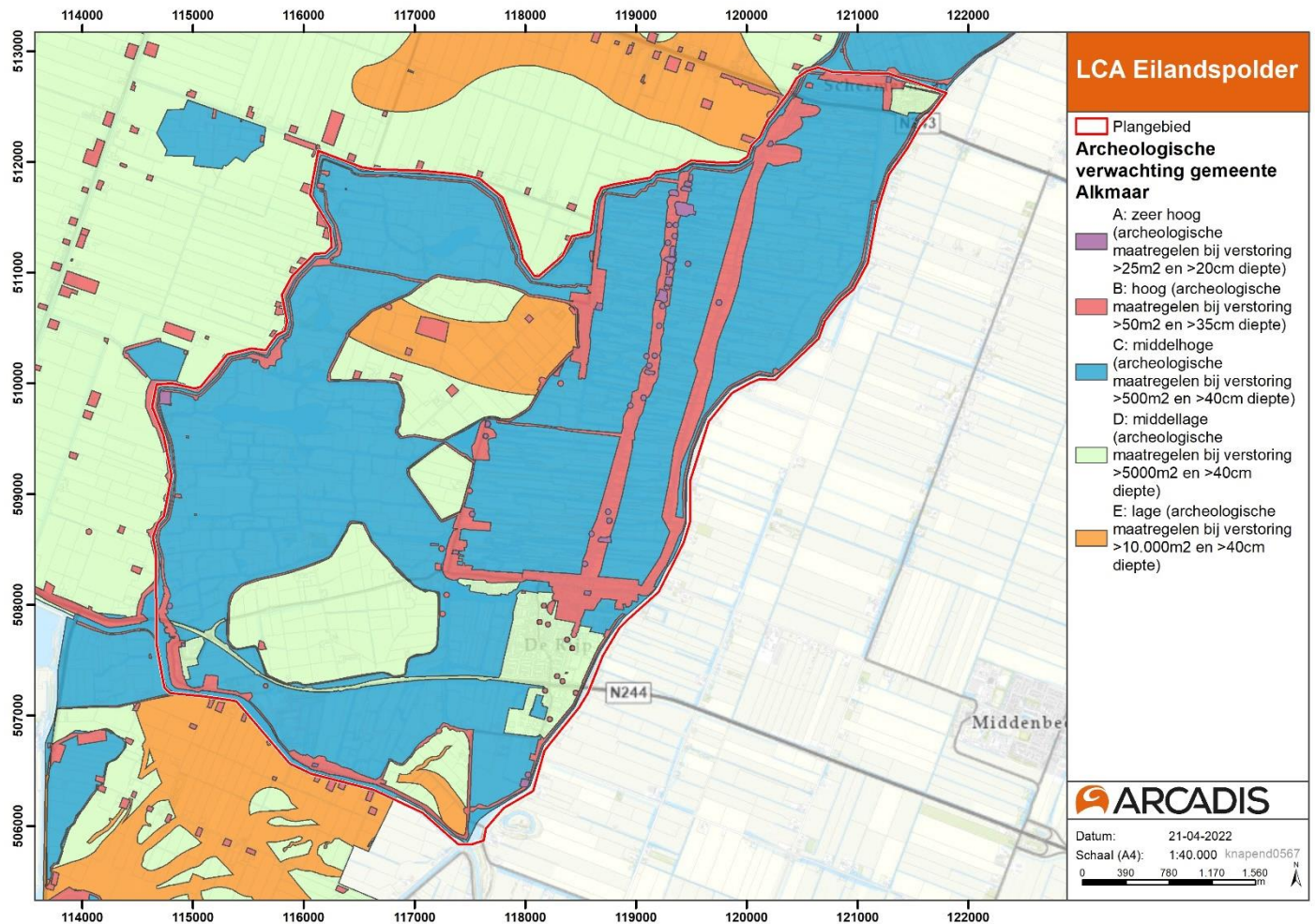
Beleidszone	Vrijstellingsoppervlak	Vrijstellingsdiepte	Landschapszone
Zeer hoog	25 m2	20 cm -Mv	AMK-terreinen o.a. huisterpen/kerken
Hoog	50 m2	35 cm -Mv	Dijk en kade/wetering/bewoningslijn
Middelhoog	500 m2	40 cm -Mv	Polder
Middellaag	5000 m2	40 cm -Mv	Droogmakerij
Laag	10.000 m2	40 cm -Mv	Droogmakerij

Tabel 2 Archeologisch beleid gemeente Alkmaar

2.3.3 Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart

De archeologische verwachtingswaarde van een gebied geeft de kans op de aanwezigheid van een archeologische vindplaats weer. De meeste Nederlandse gemeenten hebben een archeologische verwachtingskaart. Volgens deze gemeentelijke verwachtingskaart geldt voor het plangebied een zeer hoge, hoge, middelhoge, middellage en lage verwachting (Figuur 14).

De gemeente Alkmaar gebruikt voor het beleid en de verwachting dezelfde kaart.

Figuur 14 Archeologische verwachtingskaart gemeente Alkmaar.

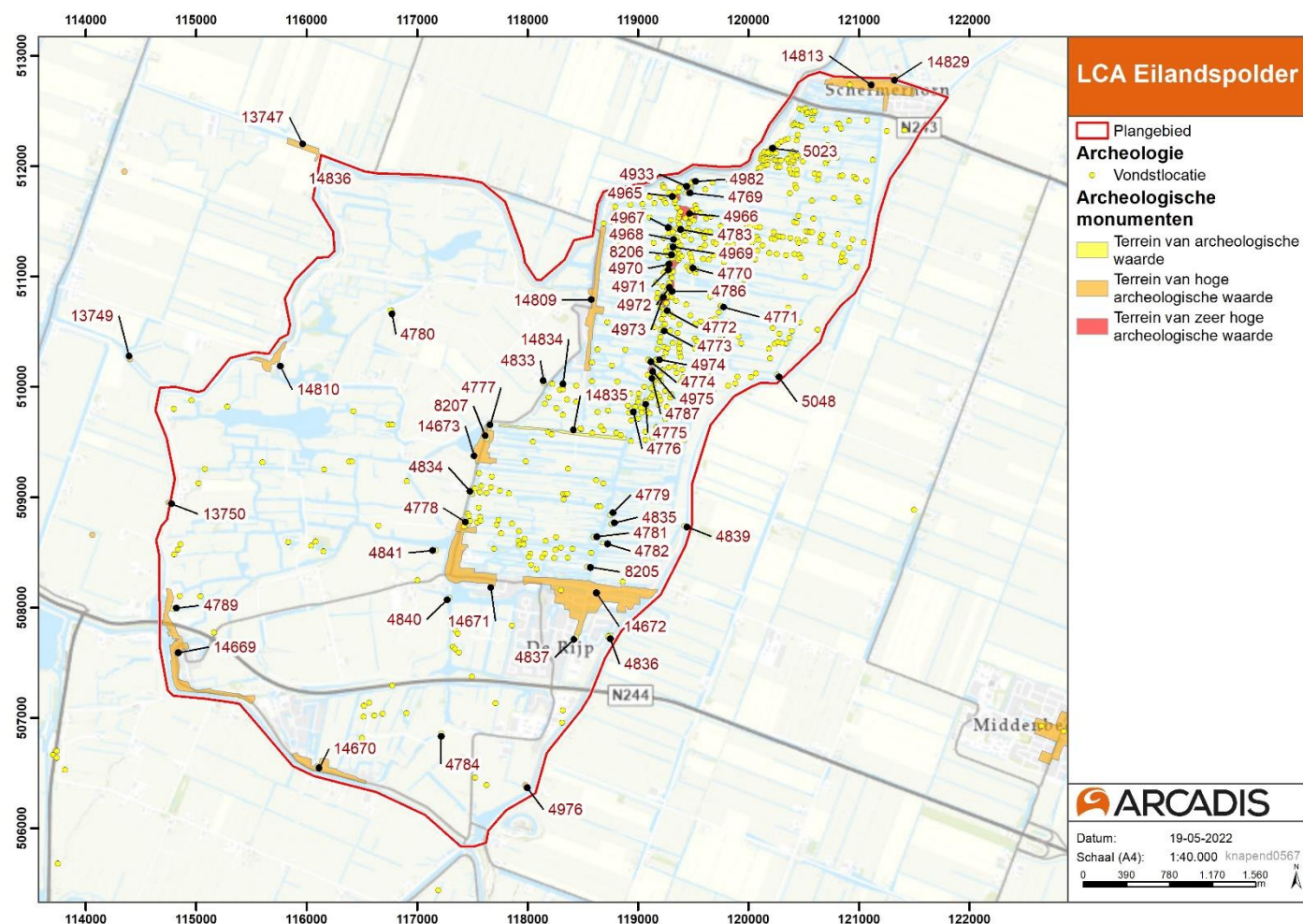
Wat de geplande ingrepen betreft zijn deze nog niet definitief vastgesteld. Voor dit onderzoek wordt uitgegaan van meest actuele situatie. Hierin worden onderstaande ingrepen voorzien.

- Constructie staal
- Constructie hout en inpassing tuimelkade
- Stabiliteitsconstructie
- Talud aanvulling binnenzijde
- Teenslootvergraving en steunberm
- Kruinverhoging

Op de archeologische verwachtingskaart is te zien dan de dijk- en kadevakken in een gebied liggen met een hoge archeologische verwachting (Figuur 14). Indien in deze vakken bodemverstoring maatregelen plaatsvinden op een oppervlak groter dan 50m² en dieper dan 35 cm -Mv bestaat er voor deze ingrepen een onderzoeksplicht.

2.3.4 AMK-terreinen

Op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) zijn bekende, gewaardeerde, archeologische vindplaatsen weergegeven. Er wordt onderscheid gemaakt tussen terreinen van waarde, hoge waarde, zeer hoge waarde, en zeer hoge waarde – beschermd. In het laatste geval is het terrein een beschermd Rijksmonument. Het uitgangspunt bij AMK-terreinen is in principe behoud van archeologische resten in situ. Binnen het plangebied zijn diverse AMK-terreinen te vinden (Figuur 15). Voor dit onderzoek worden de terreinen die mogelijk worden aangetast door dijk- en kadeversterking beschreven. Dit betreft AMK-terreinen binnen 100 meter van een dijk- en kadevak.

Figuur 15 AMK-terreinen en vondstlocaties.

De AMK-terreinen kennen voornamelijk sporen van bewoning. Veel van deze sporen zijn gerelateerd aan de omliggend dorp structuren. Andere zijn meer op objectniveau, dit betreffen sporen van huisplaatsen, woonheuvels, kerken en molens.

AMK-nummer	Waarde	Beschrijving
14672	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van bewoning. Het betreft het dorp De Rijp. De begrenzing van deze historische kern is bepaald op grond van de historische kaart uit 1849-1859, schaal 1:25.000. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern.
4976	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van een huisplaats die duidelijk zichtbaar is als verhoging. De omvang van de verhoging bedraagt circa 20 x 25 meter. De overblijfselen bevinden zich direct onder de grasmat en bestaan onder meer uit oude funderingen, ophogingslagen en afgedankt huisraad. Aangezien deze een

bijdrage leveren aan de bewoningsgeschiedenis van het gebied, wordt in principe behoud van dit terrein nagestreefd.

14670	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van bewoning. Het betreft het dorp Oost-Graftdijk. De begrenzing van deze historische kern is bepaald op grond van de historische kaart uit 1849-1859, schaal 1:25.000. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern.
14669	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van bewoning. Het betreft het dorp West-Graftdijk. De begrenzing van deze historische kern is bepaald op grond van de historische kaart uit 1849-1859, schaal 1:25.000. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern.
14810	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van bewoning. Het betreft het dorp Driehuizen. De begrenzing van deze historische kern is bepaald op grond van de historische kaart uit 1849-1859, schaal 1:25.000. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern.
14836	archeologische waarde	Terrein met mogelijk sporen van een kerk of kapel. Volgens de grondeigenaar was op die plek (achter de Vijzelberg) tijdens het inzaaien van het terrein veel kalk zichtbaar. In het veld is dat niet te zien; op de betreffende plek ligt nu een mesthoop en veel (recent) puin. De sloot die ten noordwesten van deze locatie loopt, heet Kerkslot. In het veld zijn geen duidelijke aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een kerk of kapel.
14809	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van bewoning. Het betreft het dorp Grootschermer. De begrenzing van deze historische kern is bepaald op grond van de historische kaart uit 1849-1859, schaal 1:25.000. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern.
4982	hoge archeologische waarde	Terrein met de resten van de vroegste kerk, eerste helft van de Late Middeleeuwen, in dit gebied. Op grond van historische bronnen is de datering vastgesteld. Verwacht wordt dat in de ondergrond resten van begravingen, maar mogelijk ook houten voorgangers van latere kerkgebouwen aanwezig zijn. Het terrein levert in wetenschappelijk opzicht een belangrijke bijdrage aan de bewoningsgeschiedenis van het gebied en dient

		derhalve in principe behouden te blijven. Er is een grote samenhang met overige objecten en landschap.
4933	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van het voormalige kerkhof van het oude dorp Schermer. De overblijfselen bevinden zich direct onder de bouwvoor en bestaan uit funderingen van de kerk en begravingen. Aangezien ze een bijdrage leveren aan de bewoningsgeschiedenis van het gebied, wordt in principe behoud van dit terrein nagestreefd. De samenhang met de overige archeologische objecten en het landschap is zeer groot.
4769	archeologische waarde	Terrein met mogelijk sporen van bewoning. Op grond van vondsten en terreinkenmerken wordt verwacht dat zich hier archeologische sporen zullen bevinden. Er is een grote samenhang met overige objecten en landschap.
4965	zeer hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van een huisplaats uit de Late Middeleeuwen, die zich aftekent als een terreinwieling. De overblijfselen bestaan onder andere uit oude funderingen, ophogingslagen en afgedankt huisraad. Gezien het grote wetenschappelijke belang en de samenhang met de overige objecten is dit terrein voorgedragen voor bescherming. Blijvend behoud staat voorop.
5023	archeologische waarde	Terrein met een huisterp uit de Late Middeleeuwen op ontgonnen veenvlakte. Dit monument is middels een bureauonderzoek onderzocht in het kader van de update AMK in opdracht van de Provincie Noord-Holland. Op basis hiervan is de status van het monument, "terrein van archeologische betekenis", opgewaardeerd naar "terrein van archeologische waarde". Huisplaats is mogelijk door de dijsloot vergraven. Op grond van vondsten wordt verwacht dat zich hier archeologische sporen zullen bevinden. Waardering op grond van geringe gaafheid.
14813	hoge archeologische waarde	Terrein met sporen van bewoning. Het betreft het dorp Schermerhorn. De begrenzing van deze historische kern is bepaald op grond van de historische kaart uit 1849-1859, schaal 1:25.000. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern.
5048	archeologische waarde	Terrein met de plaats van de voormalige watermolen 'De Knevelaar'. Aan de westzijde van de dijk zijn nog overblijfselen te zien van de water in- en uitlaat. De molenplaats is nog goed zichtbaar in het veld als een duidelijke verhoging. Fundamenten zijn nog aanwezig.
4839	archeologische waarde	Terrein met mogelijk sporen van bewoning. Het betreft een halfronde uitstulping vanaf de dijk. Op grond van kaartmateriaal en terreinkenmerken wordt verwacht dat zich hier archeologische sporen zullen bevinden.
4836	archeologische waarde	Terrein met mogelijk sporen van bewoning. Het betreft hier een terrein waar een zaagmolen en een zagerij hebben gestaan. Het is een klein rechthoekig perceel.

4976

hoge archeologische
waarde

Terrein met sporen van een huisplaats die duidelijk zichtbaar is als verhoging. De omvang van de verhoging bedraagt circa 20 x 25 meter. De overblijfselen bevinden zich direct onder de grasmat en bestaan onder meer uit oude funderingen, ophogingslagen en afgedankt husiraad. Aangezien deze een bijdrage leveren aan de bewoningsgeschiedenis van het gebied, wordt in principe behoud van dit terrein nagestreefd.

2.3.5 Vondstlocaties en waarnemingen

Vondstlocaties zijn archeologische vindplaatsen die geregistreerd zijn in Archis. De vondstlocaties zijn weergegeven op de kaart (Figuur 15). Gezien hoeveelheid aan vondsten worden deze niet individueel beschreven. Vastgesteld kan worden dat in het gebied vondsten zijn gedaan vanaf de late middeleeuwen, uit de periode 1000-1300. Deze vondsten bestaan grotendeels uit aardewerk; daarnaast is bot, glas, hout, houtskool, leer, metaal, steen e.d. verzameld (Pragt, 1987).

2.3.6 Eerder uitgevoerd onderzoek

In verschillende delen binnen het onderzoeksgebied is eerder archeologisch bureau- en veldonderzoek uitgevoerd. Deze delen zijn aangegeven op de kaart (Figuur 16). Binnen de Eilandspolder zijn een groot aantal onderzoeken uitgevoerd. Aan de hand van de relevantie voor dit onderzoek worden de belangrijkste genoemd (Tabel 2). Het belangrijkste onderzoek betreft de archeologische kartering, inventarisatie en waardering voor het gehele plangebied van RAAP (zaaknummer 2041875100).

Tabel 2 Belangrijkste archeologisch bureau- en veldonderzoek Eilandspolder.

Zaak Idnummer, lokatie	Datum/ uitvoerder/ Type onderzoek	Resultaten
2041875100, Eilandspolder	1987 / RAAP/ archeologische kartering, inventarisatie en waardering	Onderzoek naar het gebied de Eilandspolder, gelegen tussen de droogmakerijen Schermer, Beemster, Starnmeer en de polder Mijzen en omvat de gemeente Graft-De Rijp, een groot deel van de gemeente Schermer en een klein deel van de gemeente Jisp. Binnen het gebied vallen de droogmakerijen Graftermeer, Kamerhop, Noordeindermeer en Sapmeer. Het totale oppervlak bedraagt ongeveer 2400 ha. Vondsten bestaan grotendeels uit aardewerk; daarnaast is bot, glas, hout, houtskool, leer, metaal, steen e.d. verzameld. Vanwege de prioriteit die is gegeven aan de periode 1000-1300, dateert het grootste deel van het schervenmateriaal uit deze tijd. Een klein percentage dateert uit de periode erna. Van het vroege aardewerk-materiaal bestaat 72% uit kogelpot, 9% uit pingsdorp, 8% uit paffrath, 5% uit andenne, 3% uit vroeg steengoed en 2% uit blauwgrijs. Aan de hand van de vondsten kan de oudste bewoningslijn gerelateerd worden aan de vroegste veenontginning en is aan de hand van vondsten te dateren tussen 1000 en 1300. Deze bewoningslijn bestaat veelal uit huisplaatsen nabij De Gouw. Andere Bewoningsporen die aan deze vondsten zijn te relateren bestaan uit huisplaatsen en industrie. Voor het vaststellen van de ligging van huisplaatsen, molens en andere industrieën uit de periode 1600-1900 is gebruik gemaakt van dit kaartenmateriaal. In alle gevallen waarbij de diepteligging geconstateerd kon worden bevinden de archeologische sporen zich vlak onder het maaiveld. De top van de

bewoningssporen bevindt zich meestal tussen de 15 en 40cm onder het maaiveld. De ondergrens van de bewoningssporen bevindt zich in de meeste gevallen tussen de 35 en 60 cm. Het is opvallend dat de bewoningslagen over het algemeen niet dik zijn. Bovendien zijn duidelijke ophogingslagen met plaggen en mest in de boor nauwelijks aangetroffen. Slechts in een enkel geval is er sprake van een plaggenophoging. Een enkele maal werd een zwarte kleiig-venige ophogingslaag aangetroffen. In één geval lopen de bewoningssporen tot een diepte van 1.40 m onder maaiveld. Het betreft hier recente bewoning.

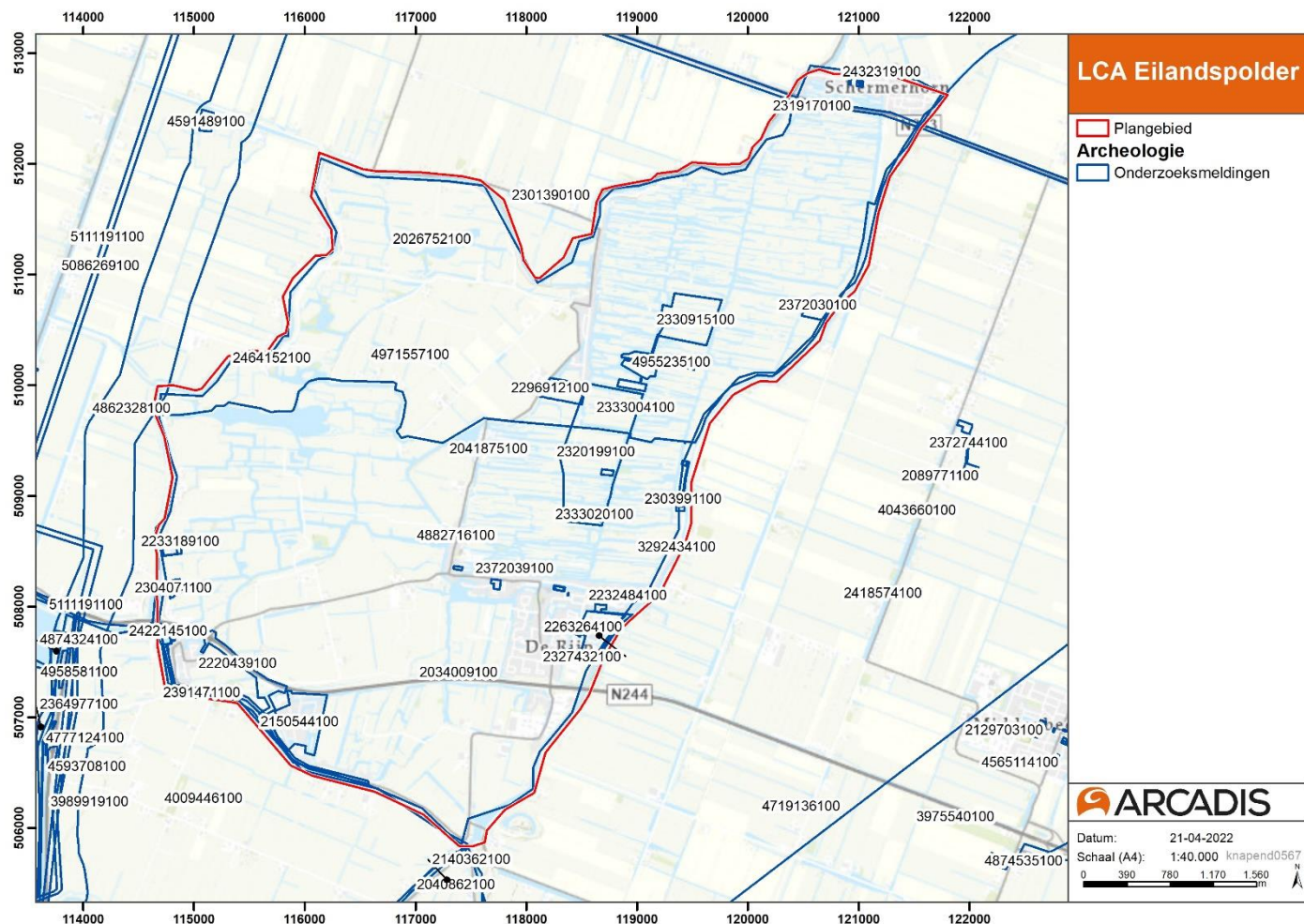
Proefgebied (toenmalige) gemeente Schermer ten behoeve van de ontwikkeling van de cultuurhistorische waardenkaart voor de provincie Noord-Holland.

Op basis van de geologische geschiedenis van de gemeente Schermer is te constateren dat de archeologische objecten met name dateren uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd.

2026752100,
Stompetoren 1997/RAAP/archeologisch:
boring

Uit veldonderzoek blijkt dat aan de zuidzijde van de Gouw een bewoningslint met veenterpen ligt, waarvan het ontstaan te dateren is in de 12e-13e eeuw.

In principe is in een nat veenweidegebied uitstekende conservering te verwachten. Echter, de conserveringstoestand van de ecologische component van de archeologische resten (hout, leer e.d.) is, door de drainage van een groot deel van het onderzochte gebied, matig.

Figuur 16 Kaart onderzoeksmeldingen Archis.

3 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Het bureauonderzoek bestaat uit twee onderdelen. In het eerste deel is een veralgemeniseerd beeld geschetst van de LCA-waarden binnen het plangebied. In deze beschrijving is de Eilandspolder als plangebied beschreven en waar mogelijk of indien noodzakelijk is hier al toegespitst op de dijk- en kadevakken.

Het tweede onderdeel bestaat uit een geconcretiseerde weergaven van de LCA-waarden per dijk- en kadevak. In deze tabel wordt aan de hand van voorgenomen maatregelen aangegeven wat benodigd is om tot uitvoering over te gaan.

Uit dit onderzoek is gebleken dat binnen de Eilandspolder diverse LCA-waarden liggen. Echter hebben de voorgenomen maatregelen in de huidige vorm minimale invloed op deze waarden. Uit de concluderende tabel is gebleken dat slechts voor enkele dijk- en kadevakken vervolgonderzoeken worden geadviseerd. In hoofdlijnen bestaat het advies toegespitst op de dijk- en kadevakken uit:

- Landschap: Dijk- en kadeverbeteringen zijn mogelijk, mits de continue lijn en het herkenbare dijkprofiel niet aangetast wordt. Gezien geen van de maatregelen deze waarden aantasten is hier geen vervolgonderzoek nodig.
- Cultuurhistorie: Risico's met betrekking tot cultuurhistorie zijn enkel van toepassing op de aantasting van monumenten (rijks, provinciaal, gemeentelijk). Hierbij is een inschatting gemaakt dat alleen monumenten die op of tegen een dijk of kade vak staan mogelijk worden aangetast door de maatregelen.
- Archeologie: Voor grondroerende maatregelen dient – indien de archeologische verwachtingswaarde of aanvullende eisen van bevoegd gezag gemeente Alkmaar daar aanleiding toe geven – archeologisch vervolgonderzoek te worden gedaan.

Dijk of kadevak	Maatregel	Aanpak hoogte scope (niet grondroerend)	Aanpak scope STBI en STBU	Waarde landschap	Waarde cultuurhistorie	Waarde archeologie	Vervolgstap
1	Overlagen tijdens onderhoud asfalt	Overlagen tijdens onderhoud asfalt	Teenslootvergraving en steunberm (STBI) Huidige teensloot schuift 2,5 meter op	Omgevingsverordening NH2020: Eilandspolder is een BPL. Kadeverbeteringen zijn mogelijk, mits de continue lijn en het herkenbare dijkprofiel niet aangetast worden.	Risico m.b.t. aantasting gemeentelijke monumenten Restant sluis (buitendijks) en gemeentelijk monument woning (binnendijks).	Onderzoeksplicht bij ingrepen oppervlak groter dan 50m2 en dieper dan 35 cm -Mv	-Waarde Landschap: kadeversterking lijkt geen aantasting van continue lijn van het dijkprofiel. -Waarde archeologie: vervolgonderzoek voor het graven van een nieuwe sloot. -Nader onderzoek welk effect te kade- en dijkmaatregelen hebben op het monument.
2.1			Constructie staal (STBU) constructie op de waterlijn (snijpunt waterspiegel met dijk)			1) Onderzoeksplicht bij ingrepen oppervlak groter dan 50m2 en dieper dan 35 cm - Mv 2) AMK-terrein hoge archeologische waarde advies behoud resten in situ.	-Waarde archeologie: vervolgonderzoek bij vergraving AMK-terrein in verband met het aanbrengen van de constructie.
2.2	Overlagen tijdens onderhoud asfalt	Overlagen tijdens onderhoud asfalt					
2.4	Ophogen tuimelkade, onderhoudsmaatregel	Ophogen tot NAP+0,30 m					
3.2a	Hoogtemaatregel ontwerpen, incl. laatste particuliere perceel uit kadevak 3.1	Ophogen tot NAP+0,20 m					
3.2b			Talud aanvulling binnenzijde (STBI)				
4.10a		Ophogen tot NAP+0,25 m					
4.5d	Overlagen tijdens onderhoud asfalt	Overlagen tijdens onderhoud asfalt					
4.5e	Overlagen tijdens onderhoud asfalt	Overlagen tijdens onderhoud asfalt					
4.5f	Hoogte maatregel ontwerpen	Ophogen tot NAP+0,20 m					
4.5g			Talud aanvulling binnenzijde (STBI)				
4.8b		Ophogen tot NAP+0,25 m					
4.8c		Ophogen tot NAP+0,25 m					
4.9		Ophogen tot NAP+0,20 m					

Dijk of kadevak	Maatregel	Aanpak hoogte scope (niet grondroerend)	Aanpak scope STBI en STBU	Waarde landschap	Waarde cultuurhistorie	Waarde archeologie	Vervolgstap
5.1		Ophogen tot NAP+0.20 m of 0,35 m	Teenslootvergraving en steunberm (STBI) Huidige teensloot schuift 2,5 meter op	Omgevingsverordening NH2020: Eilandspolder is een BPL. Kadeverbeteringen zijn mogelijk, mits de continue lijn en het herkenbare dijkprofiel niet aangetast worden.		Onderzoeksplicht bij ingrepen oppervlak groter dan 50m2 en dieper dan 35 cm -Mv	-Waarde Landschap: kadeversterking lijkt geen aantasting van continue lijn van het dijkprofiel.
5.2		Ophogen tot NAP+0,25 m	Constructie hout en inpassing tuimelkade (STBU) constructie op de waterlijn (snijpunt waterspiegel met dijk)		Risico m.b.t. aantasting Rijks- en gemeentelijke monumenten: boerderijen, Noord-Hollandse hoeve en rentenierswoning.	1) Onderzoeksplicht bij ingrepen oppervlak groter dan 50m2 en dieper dan 35 cm - Mv 2) AMK-terrein hoge archeologische waarde advies behoud resten in situ.	-Nader onderzoek welk effect te kade- en dijkmaatregelen hebben op het monument.
5.3a	Meenemen in stabiliteitsscope	Ophogen tot NAP+0,25 m	Talud aanvulling binnenzijde (STBI)				
5.3b			Talud aanvulling binnenzijde (STBI)				
6.1a		Overlagen tijdens onderhoud asfalt					
6.1c		Overlagen tijdens onderhoud asfalt	Talud aanvulling binnenzijde (STBI)		Risico m.b.t. aantasting Rijksmonument cultuurhistorisch waardevolle molen watermolen 'De Havik'		
6.1e			Talud aanvulling binnenzijde (STBI)				
7.3a		Ophogen tot NAP+0,35 m	Stabiliteitsconstructie (STBI) Aanbrengen van een constructie (hout of staal) in het binnentalud of de teen van de dijk. constructie op de waterlijn (snijpunt waterspiegel met dijk)			Onderzoeksplicht bij ingrepen oppervlak groter dan 50m2 en dieper dan 35 cm -Mv	
7.3b		Ophogen tot NAP+0,35 m	Stabiliteitsconstructie (STBI) Aanbrengen van een constructie (hout of staal) in het binnentalud of de teen van de dijk. constructie op de waterlijn (snijpunt waterspiegel met dijk)			Onderzoeksplicht bij ingrepen oppervlak groter dan 50m2 en dieper dan 35 cm -Mv	
8.1		Ophogen tot NAP+0,30 m					
8.2a		Ophogen tot NAP+0,35 m			Risico m.b.t. aantasting cultuurhistorisch waardevolle molen Rijksmonument grenspaal.		-Grenspaal is gelegen midden op de dijk, nader onderzoek naar effect maatregel op grenspaal is nodig.
8.2b		Ophogen tot NAP+0,35 m	Talud aanvulling binnenzijde (STBI)				

Dijk of kadevak	Maatregel	Aanpak hoogte scope (niet grondroerend)	Aanpak scope STBI en STBU	Waarde landschap	Waarde cultuurhistorie	Waarde archeologie	Vervolgstap
8.3	Ophogen met grond middels een onderhoudsmaatregel	Ophogen tot NAP+0,35 m					
9.2b	Hoogtemaatregel in VBK ontwerp	Ophogen tot NAP+0,30 m					
9.2c	Hoogtemaatregel in VBK ontwerp	Ophogen tot NAP+0,20 m					
9.2d	Hoogtemaatregel in VBK ontwerp	Ophogen tot NAP+0,30 m					
9.2e	Hoogtemaatregel in VBK ontwerp	Ophogen tot NAP+0,30 m					

Tabel 3 Concluderende tabel dijk- en kadeversterking.

BRONNEN

Literatuur

- De Gans, W. (2022) Aardkundige monumenten Noord-Holland. Provincie Noord-Holland.
- Ney, C., Hoek, F., Berkhout, E. (2016) Tuinderijen van toen... Welgelegen in de Eilandspolder. Typos Priint & Vormgeving: Castricum.
- Pragt, J. M. C. (1987) De Eilandspolder: een archeologische kartering, inventarisatie en waardering. RAAP Archeologisch Adviesbureau: Amsterdam.
- Van Berkel G., Samplonius K. (2018) Nederlandse plaatsnamen verklaard
- Vakgroep Erfgoed van de gemeente Alkmaar (2016) Erfgoed Nota 2016-2026. Stip180: Alkmaar.
- Jan Adriaansz Leeghwater, 'Haerlemmermeerboeck', en 'Een kleine chronyke ende voorbereidinge van de afkomste ende 't vergroten van de dorpen van Graft en de Ryp', in: C. van der Woude, Kronyck van Alckmaar (fotografische herdruk). K. ter Burg, Alkmaar 1973

Kaarten

- Archeologische Monumenten Kaart (AMK).
- Archeologisch Informatiesysteem Archis3;
- Cultuurhistorische waardenkaart gemeente Alkmaar.
- Leidraad landschap en cultuurhistorie provincie Noord-Holland.
- Informatiekaart landschap en cultuurhistorie provincie Noord-Holland.
- Topografische Militaire Kaart 1850;
- Topografische kaarten (1900, 1930, 1950, 1970, 1990);
- Kaart Werelderfgoed in Nederland;
- Kaart van groen erfgoed (RCE)
- Aardkundige waardenkaart provincie Noord-Holland.
- Gemeentelijke archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart gemeente Alkmaar;

Colofon

BUREAUONDERZOEK LANDSCHAP, CULTUURHISTORIE EN ARCHEOLOGIE
KADEVERBETERING EILANDSPOLDER

KLANT

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

AUTEUR

DATUM

2 september 2022

STATUS

Concept

GECONTROLEERD DOOR

Over Arcadis

Arcadis is een toonaangevend wereldwijd ontwerp- en consultancybureau voor de natuurlijke en gebouwde omgeving. Wij maken het verschil voor onze klanten en de maatschappij met doeltreffende, duurzame en digitale oplossingen. Met 27.000 mensen in meer dan 70 landen genereerden we in 2020 een omzet van €3,3 miljard. Wij ondersteunen UN-Habitat met kennis en expertise om leefomstandigheden te verbeteren in gebieden getroffen door de gevolgen van de klimaatverandering.

www.arcadis.com

Arcadis Nederland B.V.

Postbus 137
8000 AC Zwolle
Nederland

T +31 (0)88 4261 261

Arcadis. Improving quality of life

Volg ons op

[arcadis-nederland](https://www.arcadis-nederland.nl)

[arcadis_nl](https://twitter.com/arcadis_nl)

[ArcadisNetherlands](https://www.ArcadisNetherlands.nl)